

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK'TE HIZIR İNANCI VE HIZIR (HIDIR) İSMİYLE ANILAN ALEVİ-BEKTAŞİ TEKKE, TÜRBE VE OCAKLARI

Hızır Belief in Alevism-Bektashism and Alevi-Bektaşî Lodges, Tomb and Ocaks Named as Kbidr (Hızır)

Der Glaube an Hızır im Alevitum und Bektaschitum und die Alevi-Bektaşî Derwischklöster, Mausoleen und Trägerfamilien-Organisationen, die den Namen Hızır (Hıdır) Tragen

Fahri MADEN*

DOI: <http://dx.doi.org/10.22520/abked.2016.14.0006>

Alevilik-Bektaşilikte Hızır inancı en önemli ve temel hususlardan biridir. Bir başka ifadeyle Hızır inancı Alevilik-Bektaşiliğin ayrılmaz bir parçası ve bütünüdür. Hızır inancı Kur'an'dan, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin yaşamlarından ortaya çıkmıştır. Tüm Alevî-Bektaşî çevrelerinde kendisine ledün ilmi verilen Hızır'a inanılmaktadır. Hızır ak sakallı, boz atı olan, derviş sıfatlı, dede simalı bir müşid-i kâmindir. Zorluk ve darlık çeken her insanın yardımcısıdır. Alevilik-Bektaşilikte Hızır bu denli önemli olduğundan Hızır ismi çok yaygın olarak kullanılmıştır. Bu itibarla tarihi süreçte dünyanın dört bir tarafında Hızır (Hıdır) ismiyle anılan tekke, türbe, yatır, ziyaret, makam ve çeşitli yer adları ortaya çıkmıştır. Ayrıca Hızır (Hıdır) iki Alevî Ocağı'na isim olmuştur. Bunlar Hızır Abdal Ocağı ve Üryan Hızır Ocağı'dır. Bu çalışmada Anadolu'dan başlayarak Rumeli, Kıbrıs, Bağdat ve Tebriz'e kadar tarih boyunca faaliyet gösteren Hızır (Hıdır) ismindeki Alevî-Bektaşî kurumları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik-Bektaşilik, Boz Atlı Hızır, Hızır İnanıcı, Hızır Baba Tekkesi, Hızır Baba Ocağı, Üryan Hızır Ocağı.

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

ABSTRACT

Khidr belief is one of the most important and fundamental matters in Alevism-Bektashism. In other words, Khidr believe is an integral part and the whole of Alevism-Bektashism. Khidr believe has emerged in the Qur'an, Hz. Muhammad, Hz. Ali, Ahl al-Bayt, Twelve Imams, from life of Hunkar Hacı Bektas Veli. All Alevi-Bektashi circles are believed to be Khidr, who is known for his *ledun ilm*. He is a *mursid-i kâmil* with a black beard, a gray horse, a dervish, and a grandfather. He is the helper of every person who has difficulty and hardship. Khidr name is widely used, because Khidr is so important in Alevism-Bektashism. In this respect, in the historical process, the names of lodges, tomb, yatır, visit, makam and various places called Khidir (Hıdır) have appeared on all four sides of the world. In addition, Khidr (Hıdır) was named after two Alevis Ocaks. These are Hıdır Abdal Ocak and Uryan Khidr Ocak. In this study, the Alevi-Bektashi institutions under the name of Khidr (Hıdır), starting from Anatolia and operating throughout history from Rumeli, Cyprus, Baghdad and Tabriz will be discussed.

Keywords: Alevism-Bektashism, Gray Horse Khidr, Khidr Believe, Khidr Baba Lodges, Khidr Baba Ocak, Uryan Khidr Ocak.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Glaube an Hızır bildet eines der wichtigsten und grundlegenden Themen im Alevi-Bektaşî-Glaube. Der Glaube an Hızır ist ein unverzichtbarer Bestandteil des Alevitums-Bektaschitums. Das Alevitum-Bektaschitum ist ohne den Glauben an Hızır gar nicht vorstellbar. Der Glaube an Hızır findet seine Wurzeln im Koran aber auch im Leben des Propheten Muhammed, des Imam Ali und der Angehörigen der Familie des Propheten Muhammed sowie im Leben der Zwölf Imame und im Leben von Hünkâr Hacı Bektaş Veli. In allen alevitischen Kreisen wird an Hızır geglaubt, von dem man denkt, dass ihm - von Gott - ein geheimes, mystisches Wissen (ledun ilmi) gegeben wurde. Hızır wird als ein moralisch vollkommener Geistlicher mit weißem Bart und großväterlichem Aussehen vorgestellt, der ein graues Pferd besitzt und einen Derwisch-Titel hat. Er hilft jedem Menschen, der in Schwierigkeiten steckt und Hilfe braucht. Da Hızır über so eine hohe Bedeutung im Alevitum-Bektaschitum verfügt, wird auch der Name Hızır oft verwendet. Aus diesem Grund entstanden im historischen Kontext überall auf der Welt Derwischklöster, Mausoleen, Gräber der Heiligen, Heilige Städte, Wallfahrtsorte und verschiedene Ortsnamen, die in Zusammenhang mit Hızır (Hıdır) erwähnt werden. Darüber hinaus tragen auch zwei alevitische Trägerfamilien den Namen Hızır (Hıdır). Dabei handelt es sich um die Trägerfamilien Hıdır Abdal Ocağı und Üryan Hızır Ocağı. Die vorliegende Arbeit untersucht die Institute der Alevi-Bektaşî, die Hızır (Hıdır) heißen und im historischen Kontext beginnend in Anatolien bis nach Rumelien, Zypern, Bagdat und Täbris gewirkt haben.

Schlüsselbegriffe: Alevitum-Bektaschitum, Hızır mit dem grauen Pferd, Der Glaube an Hızır, Hızır Baba Derwischkloster (Hızır Baba Tekkesi), Hıdır Baba Trägerorganisation (Hıdır Baba Ocağı), Üryan Hızır Trägerorganisation (Üryan Hızır Ocağı).

Giriş

Alevîlik-Bektaşilikte Hızır inancı, üzerinde durulması gereken en önemli ve temel hususlardan biridir. Alevîlik-Bektaşilikteki Hızır inancı Kur'an'dan Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin yaşamlarından neş'et etmiştir. Hızır inancına göre Hızır mana âleminde gelip görünmekte, don değiştirebilmekte, genç-yaşlı, gece-gündüz farklı kimlik ve zamanlarda görünebilmekte, yeşil elbiseler giymekte ve boz ata binmektedir. Ayrıca Hızır, Kaf dağında yaşayıp gayp ricaline hükmeden bir peygamberdir. Yine Alevîlik-Bektaşilikte Hızır tarafından kabul edilip, kurbanlar kesilerek ve Hızır'ın huzurunda Mansur gibi dâra durulup ikrar verildiğine inanılmaktadır. İlave olarak Hızır'ın eğitiminden geçilerek seyr-i sülûkun tamamlandığı, Allah'ın yardımı ve Peygamberin şefaati ile Hızır'a kul ve musahip olabileme ayrıcalığına erildiği düşünülmektedir (Sarıkaya, 2007: 1478).

Alevîlik-Bektaşilikte Hızır, ledün ilminin sahibidir. Tüm Alevî-Bektaşî çevrelerinde Kur'an'da anlatılan ve kendisine ledün ilmi verilen Hızır inancı bulunmaktadır. Hızır ak sakallı, boz atı olan, derviş sıfatlı, dede simalı bir mürşid-i kâmilidir. Zorluk ve darlık çeken her insanın yardımcısıdır.

Alevîlik-Bektaşilikteki Hızır inancının beraberinde getirdiği Hızır orucu da Kur'an ve Ehl-i Beyt kaynaklıdır.

Alevîlik-Bektaşilikte Hızır, misafirperverliği ve sosyal barışı getirir. İnsan suresi 6. ayete dayanmaktadır. Ayetteki fakir, yetim ve öksüze yemek yedirenlerden Allah'ın razı olduğu ifadesinden ortaya çıkmıştır. Hasta olan İmam Hasan ve İmam Hüseyin'i ziyaret eden Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Fatma ile birlikte bu ayeti uygulamıştır.

Alevîlik-Bektaşilikte misafirperverliğin kaynaklarından biri Hızır inancıdır. Bu inançta Hızır'ı misafirleriyle bütünleştirilip misafire "Hızır misafiri" denilerek hürmette kusur edilmez. Alevîler misafirlerini Hızır'la, Hızır'ı da Hz. Ali ile özdeşleştirmişlerdir. Konağa (eve) gelen misafir Hızır veya Hz. Ali gelmiş gibi itibar ve hizmet görür. Hatta Bektaşî babalarına verilen icazetnamelerde "ayende ve revendeye it'am-ı taam" (gelip gidenlere yemek yedirme) şartı konulmaktadır. Eskiden dergâh ve tekkelerde misafirler için özel olarak ayrılmış bir miktar yiyecek bulundurulurdu. Anadolu Alevî köylerinde kırsal alanda yaşamakta olan, tarımla uğraşan Alevîler, evlerine mihman (misafir) götürmek için birbirleriyle yarışlardı. Bir eve misafir gitmediği zaman uğursuzluk sayılırdı. İnsanlarımız arasındaki inanca göre, güneşin

aydınlatmadığı, misafirin uğramadığı evde dirlik ve birlik olmazdı. Mihman Hızır'dır (Döğüş, 2015: 83).

Misafir gelirse kısmeti bile
Misafir Hızır'dır arzulu dile
Hatayı uğrunu tut vergil ele
Mihmanlar siz bize sefa geldiniz (Uğurlu, Erişim 20.12.2016)

Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır, berekettir. Evlere uğradığına, bereket getirdiğine inanılır. Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır, ab-ı hayattır. Allah'ın izniyle insanları koruyan, kollayan, darda kalanlara yardım eden Pir'dir.

Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır, insana doğru yolu gösteren, manevi moral kaynağıdır. Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır, fakirin yanında zalimin karşısındadır. Hızır inancı beraberinde Hızırname (Hızriyye) lerin yazılmasına vesile olmuştur. Eğirdirli Şeyh Mehmed b. Piri Muhammed el-Huyî'ye nispet edilen Hızırname'ye göre (1476 tarihli) Hünkâr Hacı Bektaş Veli zamanın kutbu ve Hızır'dan el alan ve Hızır'a musahib olan bir Gâzî-Eren'dir. Ayrıca on bin gayb ricali emrinde olan Hacı Bektaş Veli'nin, Osmanlı illerini beklediği, Osmanlı illerini korumak için Doğu'ya Erzincan seferine katıldığı, onunla birlikte Seyyid Gazi, Sultan Şuca ve onun müridlerinin bulunduğu rivayet edilmektedir.

Şeyh Mehmed, Hızır'dan eğitim aldığını anlatırken şunları söylemektedir:

Göründü Hacı Bekdaşım ayağına yüzüm sürdüm
Recep ayında çün gördüm dîl ü cân Hızırı arzular
Erenler meclisi âli deruni nur ile doldu
Kamu peygamberin kulu dîl ü câncân Hızırı arzular
Çü Seyyid Gazi'yi gördüm ki Monla Hünkârı buldum
Dahi Hâce Fakî'yı gördüm dîl ü câncân Hızırı arzular (Sarıkaya, 2007: 1471).

Muhyiddin Çelebi ise Hızırnâme'de birçok evliyadan bahsetmektedir. Onun Rum erenleri içinde en çok ön plana çıkardığı evliya şüphesiz Hacı Bektaş Veli'dir. Hatta eserin tamamında Hızır, Hz. Peygamber'den sonra en fazla bahsedilen kişi Hacı Bektaş Veli'dir. İki şiirde erenlerden oluşan bir ordunun komutanı olarak doğrudan Hacı Bektaş övülürken, Rum erenleriyle gaybi sohbetinin anlatıldığı bölümde de Hacı Bektaş en başta zikredilmektedir. Yine bir başka ali meclis müşahedesinde Hacı Bektaş'la beraber Seyyid Gazi, Mevlana ve Fakih Ahmed sayılmaktadır. Burada da ilk

önce Hacı Bektaş'tan bahsetmekte, onu öptüğünü belirtmek suretiyle diğerlerine göre biraz daha ön plana çıkarmaktadır. Hacı Bektaş için "Osman illerini bekler." demesi dikkat çekicidir. Bu niteleme Saltukname'deki "Rum'un gözcüsü" sıfatı ile tam bir uyum sergilemektedir. Ne var ki, Muhyiddin Çelebi Hacı Bektaş'ı uzun uzun överken ona hiçbir yerde kutup dememektedir (Yıldırım, 2011: 62).

Bunlarla birlikte Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır yoldaşlığına inanılmaktadır.

Sefil Ali'm der ki garipçe başım
Acem'den uruma atıldı taşım
Her nereye varsam Hızır yoldaşım
Yetiş Garip Musa Merdan Ali'ye (Karakaş, 2007: 1547)

Pir Sultan Hızır yoldaşlığını şu mısralarla anlatmaktadır:

Allah Allah desem, kalksam yürüsem
Acep şu dağları aşamama m'ola?
Boz atlı Hızır'ı yoldaş eylesem
Varıp efendime varamam m'ola? (Özmen, 1998: 238)

Öte yandan Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde Hızır ile İlyas'ın aynı şahsiyet olabileceğine dair bir işaret bulunmamasına rağmen halk inançlarında ve sufi kaynaklarda ikisi neredeyse tek şahsiyet olarak düşünülmektedir. Bazı rivayetlerde ise kardeş oldukları belirtilmektedir. Kuran'da İlyas adı, Hızır adının tersine iki yerde açıkça geçmektedir. Müslüman müellifler Hızır ve İlyas kavramlarını zaman zaman buluşan ve bazı ortak işler yapan iki şahsiyet rivayetlerini dikkate alarak açıklamaya çalışmışlardır (Harman, 2000: 162). Tasavvufta İlyas'ın bir peygamber olmasına rağmen Hızır gibi hayatta bulunduğu inancı vardır. Tasavvufta İlyas, peygamberlikten çok velayet kavramına uygun bir biçimde tasvir edilmiştir. Ancak İlyas'ın tasavvuftaki yeri Hızır'a nazaran son derece kısıtlıdır. Bunun sebebi irşat müessesesi ve mürşitlik fonksiyonunun Hızır'ın şahsiyetine daha uygun düşmesidir (Döğüş, 2015: 81).

İslam dünyasının dört bir tarafında Hızır (Hıdır) ismiyle anılan tekke, türbe, yadır, ziyaret, makam, ocak ve çeşitli yer adları mevcuttur. Cebel-i Lübnan eteklerinde Hıdır ziyareti, Bakü şehrinin banliyösünde "Hızır-ı Zinde Ziyaretgahı", Edirne ve Kırklareli'nde Hızır ziyaretleri, Mudurnu'da Hıdırılık kayası, Çorumda Hızırılık ziyaretgahı, Şam-Dımişk, Sayda ve Semerkant'ta Hızır makamları, Anadolu'nun en uzun nehri Kızılırmak kollarından biri olan Hıdır suyu, Afyon ve Akşehir'de

Hızırlık tepeleri, Denizli'de Hızırlık Sultan ziyareti, Kütahya'da Hızırlık dağı ve Hızırlık tekkesi, Giresun sahilinde Hızırlık kayalıkları... Ve daha nice şehir girişlerinde ve tarihi olaylara damgasını vuran kalelerde “Hızır Kapıları” ve Hızır Camilerine rastlanmaktadır. Hâsılı Anadolu'da Yunus Emre'nin makamı yedi yerdeyse Hızır'ın makamı belki yetmiş yerededir. Özellikle arşiv kayıtlarında ve diğer kaynaklarda tespit edilen Hızır (Hıdır) ismiyle anılan tekke, türbe, makam ve ocaklar şunlardır:

1. Hızır (Hıdır) İsmiyle Anılan Bektaşî Tekke ve Türbeleri

1.1. Anadolu

Anadolu'da Tokat, Afyon, Merzifon, Samsun, Konya, Isparta, Yozgat, Kayseri, Erzincan, Ankara, Sakarya, Amasya ve Hatay'da Hızır (Hıdır) ismiyle anılan çok sayıda tekke, türbe ve makam bulunmaktadır. Adını Bingöl'den alan Bingöl şehrinde ki bir gölün Hızır'a ait olduğu ifade edilmektedir. İstanbul'da başta Ayasofya Camisi olmak üzere birçok camide Hızır makamı vardır. Hatay'da ise oldukça çok Hızır mekânı vardır.

1.1.1. Tokat'ta Hızırlık Tekkesi

Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre XVII. yüzyılda Tokat ve çevresi Bektaşîlerin yoğun olarak faaliyet gösterdikleri bir bölge olup, Hacı Bektaş Veli'nin pek çok halifesi bu bölgede tekkeler açmışlardır. Hızırlık mevkiindeki Hızırlık Tekkesi bunlardan biridir (Evliya Çelebi, 2001-V: 36, 40; Öz, 2001: 71).

1.1.2. Erzincan'da Hızırlık Makamı/Hızır Baba Tekkesi

Erzincan da Bektaşî tekkelerinin bulunduğu bir bölgedir. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi Erzincan'da bahçeler içinde Hızır makamı denilen bir tekkeden bahsetmektedir (Evliya Çelebi, 1999-II: 198-199).

1.1.3. Bozok (Yozgat)'da Hızır Halife Tekkesi

Osmanlı döneminde Bozok (Yozgat)'da kurulan tekkelerdendir (Öz, 2001: 197). Bozok sancağı sınırları içerisindeki Karadere nahiyesine tabi Hamzalı köyünde bulunuyordu. Dulkadiroğlu Alaüddeve Bey (1480-1515) tarafından inşa edilen tekkeye Fatih Sultan Mehmet 25 Ocak 1464'te bir vakfiye düzenlettirmiş ve Uzunkavak köyündeki Durdulağlı mezrasını vakfetmiştir. Tekke Vesaik-i Bektaşîyân'daki Haziran 1746 tarihli kayıta “Halife” adıyla geçmektedir (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 64).

1801 yılında tekkede görev değişikliği yaşanmıştır. Bu tarihte Şeyh Mehmet bin Mustafa'nın vefatı üzerine zaviyedarlık görevine oğulları Şeyh Ali ve Şeyh Ahmet getirilmiştir. Ancak bundan on beş yıl sonra İsmail ibn Mehmet babasının vefatı üzerine tekke zaviyedarlığını Şeyh Ali ve Şeyh Ahmet'in kendi üzerlerine tevcih ettirdiklerini, kardeşlerinin zaviyedarlık görevinden kendisini mahrum bıraktıklarını ifade ederek hak talebinde bulunmuştur. Evladiyet üzere kurulmuş olan Hızır Halife Tekkesi'ndeki zaviyedarlık hissesinin kendisine iadesini istemiştir (VGMA, Defter nr. 278, s.321).

Hızır Halife Tekkesi 1826 yılında Bektaşî tekkelerinin kapatılması sırasında devlet memurlarınca denetlenmiş ve mevcut şeyhlerinin uhdesinde bırakılmıştır (BOA, MAD, 9771, s.95).

Arşiv belgelerinde bu tekke İsmail Halife ibn Osman'ın uhdesinde iken 1848 yılında onun vefatı neticesinde oğlu Hafız Mehmet Arif Halife ibn Şeyh Ömer'e tevcih edilmiştir. Bu sırada dışardan Seyyid Yusuf Halife'nin zaviyedarlık görevine müdahalesi söz konusu olmuş ise de men edilmiştir (BOA, EVMH, 178/83). Mehmet Efendi, 1856 ve 1859 yıllarına ait kayıtlarda hala görevinin başında gözükmektedir. Bununla birlikte onun vefatı üzerine vakıf yönetimi 1909 yılında evlatları Ali Rıza, Ömer Hulusi ve Mehmet Hulusi Efendilere müşterek ve eşit olarak paylaştırılmıştır (VGMA, Defter nr. 3094, s.116; VGMA, Defter nr. 225, s.44-45).

1.1.4. Ankara Kalecik'te Şeyh Hızır Tekkesi

Kalecik'te Şeyh Hızır tekke bulunuyordu (*Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalecik-II*: 2016, 18). 1865 yılında tekke şeyhliğine Mehmed Efendi atanmıştır (BOA, C.EV, 447/22638).

1.1.5. Ankara Çubuk'ta Şeyh Hızır Tekkesi

Çubuk'taki Şeyh Hızır Tekkesi arşiv belgelerine yansımıştır (BOA, EV, Defter nr. 15811, v.2a; BOA, C.EV, 126/6265). Bektaşîliğin yasaklanmasında devlet tarafından denetlenen bu tekke bir süre daha Bektaşîlerin idaresinde bırakılmıştır. Nitekim 1828'de tekke şeyhliğine Seyyid Numan ve Seyyid Mehmed müşterek olarak atanmışlardır (BOA, MAD, 9771, s.8).

1.1.6. Amasya'da Hızır Dede Tekkesi

Amasya sancağının Gelgiras (Karşiyaka) kazasında bulunuyordu (Öz, 2011: 198; Faroqhi, 2003: 214). XVIII. yüzyılın başlarında faal olduğu tespit edilen tekke Vesaik-i Bektaşîyan'a göre 1745 yılında Bektaşî dervişlerinin idaresinde idi (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 64). 1826'da Bektaşî tekkelerinin kapatılması ve yıktırılması sırasında bu tekke çok bakımsız ve harap bir halde olduğundan yıktırılmayıp bırakılmıştır (BOA, MAD, 9771, s.94, 98).

1.1.7. Amasya Merzifon'da Hızırlık/Hızır Baba Tekkesi

Osmanlı döneminde kurulan bir tekke (Öz, 2001: 192, 198; Faroqhi, 2003: 209, 214). Bu tekke muhtemelen XVIII. yüzyılın başlarında faaliyete geçirilmiştir. Zira 1530 muhasebe defterinde ve Evliya Çelebi'de adı geçmemektedir (Maden, 2013: 179-181). Merzifon yakınlarındaki Hızırlık adıyla bilinen köyde bulunan Hızırlık tekkesinin 22 Ocak 1738 tarihinde vakıf malı olarak iki çiftlik yeri mevcuttu (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 65).

Merzifon'da bir miktar geliri bulunan Hızır Baba Tekkesi 1826 yılında kapatılmıştır. Tekke şeyhi Hacı Derviş Mehmet sürgün edilmiş, yerine Nakşi tarikatından Şeyh Ali türbedar olarak atanmıştır (BOA, MAD, 9771, s.94, 98). Daha sonra Hacı Derviş Mehmet görevine dönmüş olsa da 1842 yılında onun vefat üzerine buraya Nakşi şeyhlerinden Esseyid Derviş Süleyman Halife ibn Mustafa görevlendirilmiştir (VGMA, Defter nr. 291, s.41).

Bu tekkedeki Nakşi şeyh uygulaması uzun yıllar devam etmiştir. Zira 1869 yılında zaviyedar bulunan Nakşi Esseyid Derviş Süleyman Efendi'nin görevden el çekmesi üzerine yerine yine Nakşi tarikatından ve müderrislerden Şeyh Ebubekir Vahdeti Efendi zaviyedar olarak atanmıştır (BOA, EV. MKT, 79/93).

1.1.8. Isparta'da Hızır Baba Tekkesi

1531 tarihli kayıtlarda rastladığımız ve Isparta'nın Tekke mahallesinde yer alan Hızır Baba Tekkesi başlangıçta Nakşi tekkesi iken zamanla Bektaşî dervişlerinin yönetimine geçmiştir. Hatta 1826 yılında Hızır Baba Tekkesi'nin Bektaşî tekkesi olduğu ifade edilerek denetimi yapılmıştır. Ancak bu tekkenin ilim talebesinden ve ehl-i sünnetten kişilerin idaresinde bulunduğu görülerek mevcut hali üzere bırakılmış, ayrıca daha sonra verilecek emirlere göre buraya şeyh ataması yapılmıştır

(BOA, MAD, 9771, s.88; BOA, MAD, 9772, s.186-187; BOA, EV.MKT, 521/172; BOA, EV.MKT, 1337/127; VGMA, Defter nr. 386, s.3-4).

Nitekim Kasım 1827'de tekke zaviyedarlığına Esseyid Halil Efendi ibn Hasan atanmıştır (BOA, EV.MKT.CHT, 509/62). 1853 yılında tekkenin başında hala Şeyh Halil müteveli bulunuyordu. Bu tarihte tekke vakfının 328 kuruluş bağ, bahçe ve menzil gibi çeşitli emlakinin kira geliri mevcuttu (BOA, EV.MH, 470/61). Zikredilen şekilde XIX. yüzyılda faaliyetleri devam eden Hızır Baba Tekkesi'ne Ekim 1901 tarihinde vefat eden Seyyid Halil Dede'den boş olan zaviyedarlık ve türbedarlık görevlerine evlatları Seyyid Ali Rıza ve Seyyid Ahmed tevcih edilmiştir (BOA, EV.MKT.CHT, 509/62; VGMA, Defter nr. 4224, s.137).

Bu tekke arşiv belgelerinde "Hızır Baba nâm-ı diğer Hızır Abdal vakfı" olarak da geçmektedir (VGMA, Defter nr. 3226, s.64).

1.1.9. Isparta Ağlasın'da Hızır Abdal Tekkesi

1826 yılında Anadolu'da 26 adet daha tekkenin Bektaşî oldukları düşünülerek memurlar tarafından sayımı yapılmıştı. Ancak bunların Bektaşî tekkesi olmadığı, ilim talebesinden ve ehl-i sünnetten oldukları anlaşılacak mevcut halleri üzere bırakıldılar. Bunlar arasında Ağlasın'da Hızır Abdal tekkesi de bulunmaktadır. 1826'da kapatılmayan bu tekkeye daha sonra verilecek emirlere göre şeyh ataması yapılması istenmiştir (BOA, MAD, 9771, s.88; BOA, MAD, 9772, s.186-187; BOA, EV.MKT, 521/172; BOA, EV.MKT, 1337/127; VGMA, Defter nr. 386, s.3-4).

1.1.10. Konya Ereğli'de Hızır Işık Tekkesi

Arşiv belgelerinde Konya'nın Ereğli kazasında Hızır Işık tekkesinin ismi geçmektedir (VGMA, Defter nr.1140, s.72; Defter nr.1069, s.28).

1.1.11. Samsun Bafra'da Hızır Baba Tekkesi

Samsun Bafra'ya bağlı Kolay köyünde Hızır Baba tekkesi faaliyet göstermiştir. 1849 yılında tekke postnişini Esseyid Ömer Halife'nin vefatı üzerine göreve oğulları Ahmet, Abdülhamit, Abdülaziz ve Abdülvahit Halifeler getirilmiştir (BOA, EV.THR, 197/65). 1870 ve 1897 yıllarında vakıf müdürlüğü tarafından tekkenin muhasebe kayıtlarının incelenmesi istenmiştir. Yapılan incelemede tekkenin vakfiyesinin bulunmadığı anlaşılmıştır (BOA, EV.MKT, 542/42; BOA, EV.MKT, 409/1).

1.1.12. Afyon Sandıklı'da Ahi Hızır Türbesi

Sandıklı'dan Ahi Hızır köyüne girişte yolun sol tarafındadır. Etrafı duvarlarla çevrilidir. Birbirine bitişik iki mezar bulunmaktadır. Mezar yakın dönemde tamir ettirilmiş olmasına rağmen asıl yapıda Horasan tarzı sıva özellikleri görülmektedir. Mezarı başında 1,5 metre uzunluğunda yazısız silindir şeklinde bir mezar taşı vardır. Bu taşın ortasın da ise hilal şeklinde bir işaret mevcuttur. Bazı kaynaklara göre bu ayın doğuşunu simgelemektedir. Mezar yapısında antik döneme ait taşlar kullanılmıştır. Mezarın bulunduğu yer Hatip İvaz Zaviyesi'nin bulunduğu yerdir.

Ahi Hızır, Anadolu'nun Türkleşmesinden sonra iskan yapılan yerlerin başına getirilerek halkın dini ve millî eğitimlerini veren bir Anadolu evliyasıdır. Hepsinden önemlisi adına bir zaviyesi bulunmaktadır. Kendisi Ahi teşkilatına bağlı bir erendir. Çorhisar Dede'nin kardeşlerinden olduğu söylenmektedir. Diğer mezarın ise Hızır Dede'nin eşi olduğu söylenmektedir. Ahi Hızır türbesi üzerine çeşitli halk inançları mevcuttur. Türbenin duvar dışında kazan ocakları mevcut olup adak törenleri burada yapılmaktadır. Türbe genellikle çocuk sahibi olmak isteyen aileler tarafından ziyaret edilmektedir. Koçhisar köyü yağmur duasına burada çıkmaktadır. Yine adak, kurban gibi törenler yine burada yapılmaktadır. Mezar taşlarında görülen değişik tip ve renkte yazmalar ise burada da dilek tutulduğunun bir başka göstergesidir (Karakuş, 2011: 8; Karakuş, 2009: 81).

1.1.13. Kayseri Develi'de Hızır İlyas Türbesi

Hızır İlyas Türbesi, Develi ilçesinin güneydoğusunda yer alan bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Türbe üzerinde inşa tarihi ve banisiyle ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Bununla beraber yapı üslubundan ve Seyyid Şerif Türbesi'ne olan benzerliğinden XIII. yüzyılın sonlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Türbe kesme taştan, kare planlı olarak yapılmıştır. Üzeri kubbe ile örtülüdür. Türbenin kuzey cephesindeki giriş kapısı dikdörtgen şekilde kubbeye kadar ulaşmaktadır (www.forumalevi.org, Erişim 24.11.2016).

1.1.14. Sakarya Taraklı'da Hızır Dede Türbesi

Sakarya ilinin Taraklı ilçesi ipek yolu üzerinde bulunması nedeni ile önemli bir yerleşim yeri idi. Hıdır Dede Taraklı'nın gönül fethini gerçekleştiren bir evliya olarak bilinir. Hıdır Dede'nin Karaca Ahmet Sultan'ın evladı olduğu yönünde bilgiler olsa da en güçlü bilgi onun Hacı Bektaş Veli halifelerinden Akyazılı Sultan'ın kardeşlerinden

biri olduğudur. Karaca Ahmet'in torunlarında olma ihtimali de vardır. Hıdır Dede'nin türbesi yüzyıllardır halk tarafından ziyaret edilmekte ve her yıl geleneksel hale gelen "Hıdırılık Pilavi" lokma olarak dağıtılmaktadır. Kurtuluş savaşında kısa bir süre yapılamayan ve 1960 yıllardan sonra unutulmaya güz tutan bu gelenek 1995 yılından sonra Hıdır Dede sevenleri tarafından tekrar başlatılmış ve her yıl Haziran ayı içinde kutlanarak geleneksel hale getirilmiştir. Her yıl tekrarlanan Hıdırılık Pilav lokması etkinliği ile şükür ve duaların eşliğinde lokmalar dağıtılmaktadır. Coşkulu ve aşk ile kutlanan bu etkinlik bir ibadet aşkı ile yapılmaktadır. Yine etkisi azalsa da Hıdırellez etkinlikleri ziyaretler, lokmalar ve dualar ile hala bu bölgede etkin olarak kutlanmaktadır. Yaren geleneği, misafir ağırlanması, koy odaları gibi birçok uygulamanın hala canlı olarak yaşamaktadır.

Burada türbe ile beraber bir tekenin bulunduğu ve yörede çıkan şifalı sular ile hastalara şifa dağıtıldığı da bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim döneminde tekke yanına bir de cami yaptırılmıştır. Tekke diğer Bektaşî tekkeleriyle birlikte 1826 yılında, tüm tekkelerle beraber 1925 yılında kapatılmıştır. Böylece bölgede Bektaşîlik etkisini yavaş yavaş kaybetmiştir (Vural, Erişim 23.11.2016).

1.1.15. Bolu Mengen'de Baba Hızır Türbesi

Bolu'nun Mengen ilçesine bağlı Baba Hızır köyünde türbesi bulunan Baba Hızır'ın asıl adı Said Yetkin olup 1240-1320 yılları arasında yaşadığı rivayet edilmektedir. Yine rivayete göre Baba Hızır, Yunus Emre'ye yarenlik yapmıştır ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda bulunmuştur. Hz. Ebubekir'in 12. kuşaktan torunudur. Bölgede pek çok kerametleri dilden dile dolaşmaktadır. Bunlardan en meşhuru türbesinin bulunduğu camiın yapılması sırasında kerestelerin bitmesi üzerine bütün keresteleri bir gecede geyiklerle ormandan getirmesidir. Baba Hızır vefat ettiğinde caminin avlusuna defnedilmiş, sonra mezar camiye birleştirilerek türbe haline getirilmiştir. XIV. Yüzyılın ortalarında Osmanlı Devletine mensup Türklerden bir kısmı bu köye yerleşmişler ve köy baba Hızır'ın ismini vermişlerdir.

Baba Hızır Camii 1760 tarihinde tamirata yapılarak bugüne kadar ulaşmıştır. 1996 yılından beri her yıl haziran ayının son pazar günü Baba Hızır anma günü yapılmakta ve misafirlere etli Hızır pilavi ikram edilmektedir. Türbe ziyaretten sonra birçok kişinin şifa bulduğuna inanıldığından hastalığa yakalananların, ayrıca sünnet olan çocukların ve yeni evlenen çiftlerin uğrak yeridir (<http://www.mengen.gov.tr/turbeler>, Erişim 21.11.2016).

1.1.16. Elazığ'da Hızır Baba Türbesi

Elazığ'ın 30 km kuzeybatısında bulunan Hızır Baba köyüne yaklaşık iki kilometre mesafede bir tepe üzerindedir. Türbe 1990 yıllarında köylülerin yardımıyla yapılmıştır. Burası daha çok bir anıt mezar niteliğindedir. Çevresi ihata duvarıyla çevrilerek duvar üzerine betondan yapılan bahçe çiti konulmuştur. Sanduka biçimindeki mezar iki basamaklı kaide üzerine oturtulmuştur. Üzeri açık olan Hızır Baba türbesi alışıla gelen Türk türbe geleneği dışında yapılmış olmasına rağmen plân olarak Türk-İslâm anıt mezar geleneğine uygundur.

Hızır Baba'nın yaşadığı zaman ve kimliği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Halk arasındaki söylentilere göre onun İslâm ordularının Anadolu'ya yaptıkları akınlar sırasında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Büyük bir ihtimalle Battal Gazi ya da Abdülvehap Gazi'nin kumandanlık yaptığı İslâm ordularında bir askerdir. Rivayete göre Hüseyin Gazi isminde bir komutanın birliğinde Bizans'a karşı savaşırken yaralanan Hızır Baba Malatya'ya geri dönüş sırasında vefat etmesi sonucu bugünkü yerine defnedilir. O günden bugüne burası ziyaretgâhtır (<http://disidi.blogcu.com/hidirbaba-tarihi/1308547>, Erişim 25.11.2016).

1.1.17. Hatay'daki Hızır (Hıdır) Makamları

Hatay ili genelinde Hızır adıyla anılan elli civarında türbe, ziyaret ve yatır tespit edilmiştir. İskenderun-Antakya karayolunun sağında, Bedirge ile Topboğazı arasında küçük bir Hızır makamı vardır. Bakras köyünün Amik ovasına açılan ilk tepesi üzerindedir. Etrafı kireçle çırpılmış, dört köşe minyatür kubbelidir. Aynı şekilde İskenderun'dan Karaağaç istikametinde ve Arsuza kadar müteaddit Hızır ziyaretleri vardır. Bu türbeler içerisinde en önemlileri Harbiye beldesinde ve Samandağ ilçesinde bulunanlardır. Samandağ'ın, Asi nehrinin denize dökülen yerde olması, insanlar arasında "Mecma'ül-Bahreyn"ın burası olmasını kuvvetlendirmiştir. Bu türbelerin en önemli özelliği Kehf süresinde geçen Hızır-Hz. Musa buluşmasının bu iki türbenin olduğu yerde geçmesidir (Çelepi, 2009: 535-538).

Samandağ ilçesindeki Hızır makamı, Hızır türbelerinin en önemlisi olarak kabul edilir. Türbe içerisinde sanduka bulunmamaktadır. Onun yerine Hazreti Musa ve Hızır'ın üzerine oturduklarına inanılan bir kaya konulmuştur. Aynı zamanda mermerin üzerine Kehf süresinin ilgili ayetleri yazılmıştır. Bu türbe etrafında çeşitli inanışlar vardır. Bu türbeye gelenlerin öncelikle türbenin etrafında üç veya yedi kez

dönmesi gerekmektedir. Arabayla gelinmiş ise bu uygulama arabayla gerçekleştirilir. Evlenecek olan, askere gidecek olan, çocuk isteyen, sağlık dileyen herkes bu türbeye gelir ve dileklerde bulunur. Dilekleri gerçekleştirenlerin türbeye tekrar gelip, türbenin içine güzel kokulu çiçekleri teşekkür mahiyetinde bıraktığı bilinmektedir. Eskiden esnafın türbenin etrafında dolaşmadan işyerini açmaması adetten kabul edilirdi. “Bu türbenin arkasında deniz yer almaktadır. Ama bu türbenin tam hizasında denize girmenin tehlikeli olduğuna ve girenlerin boğulacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda cuma günleri su seviyesinin yükseldiği ve türbenin etrafının sular içinde kaldığı da anlatılmaktadır. Türbenin içine girenlerin öncelikle dış kapının iki yanını, daha sonra da mermeri Hızır’ın kerameti için üç kez öpmesi gerekmektedir... Aynı zamanda türbede bazen, hasta olan çocukların, herhangi bir şeyden ürkmüş çocukların yüzüne doğru Kur’an hızlı ve aniden kapatılır. Böylelikle çocukların iyileşeceği düşünülmektedir... Türbenin içinde nereden kaynaklandığı belli olmayan mum ve buhur yakma âdeti mevcuttur. Bu durum Hatay’daki Hızır Türbelerinin bazılarında görülürken bazılarında da yasaklanmıştır. Türbeye gelenlerin çoğunluğunun buhur ve mum yaktıkları tespit edilmiştir. Buhur yakmanın nazarlardan koruduğu inancı mevcuttur. Fakat fiziksel anlamda da türbenin içerisinde güzel kokuların yayılması ziyaretçiler üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Aynı zamanda yakılan her mumun dileklerin gerçekleşmesi ve günahların erimesi için bir araç olduğu düşünülmektedir.” (Çelepi, 2009: 538-540)

1.2. Rumeli (Balkanlar)

Rumeli, Edirne’den Budapeşte’ye, Yunanistan’dan Bulgaristan’a, Romanya’dan Arnavutluk’a kadar Alevî-Bektaşî inancının yayıldığı ve halen temsilcilerinin bulunduğu bir coğrafyadır. Osmanlı öncesinden itibaren Sarı Saltık, Kızıldeli Sultan, Demir Baba, Hızır Dede gibi pek çok Horasan ereni, Hacı Bektaş Veli yoldaşı Rumeli’ye yerleşmiş, tekkeler açmış ve İslamiyet’in yayılmasına çalışmıştır. Rumeli’de açılan Alevî-Bektaşî tekkeleri içerisinde çok sayıda Hızır ismini taşıyan tekke ve türbe de bulunmaktadır.

1.2.1. Edirne’de Hızırlık (Hıdırlık) Tekkesi

Edirne’de ilk Bektaşî tekkesi Sefer Şah Sultan ve Hızır Dede tarafından Hızırlık denilen mevkide kurulmuştur. Sultan I. Murad Edirne’yi fethettikten sonra Hızırlık adıyla meşhur olan bu tekkeyi yeniden inşa ettirmiştir. Ayrıca dervişler için buraya büyük bir meydan, mabedhâne, Keykavus mutfak, imaret, kiler ve pek çok hücre

ilave ettirmiştir. Ayrıca buradaki mescidi küçük bir camiye çevirtmiştir. 1428 tarihinde ise Gazi Mihal Bey'in oğlu Yahya Bey tekkenin bir tarafında Kalenderhane ve pek çok çilehane yaptırıp, bahçesini güzelleştirerek havası latif, cihannüma bir mesire yeri haline getirmiştir (Evliya Çelebi, 1999-III: 240-242, 250-252, 260, 265, 269). Bu tekkenin Şah Melek Paşa (ö. 1441) ve Makbul İbrahim Paşa (ö. 1536) tarafından da tamir ve yeniden inşa ettirildiği tespit edilmektedir (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 63).

XVII. yüzyılda Edirne'nin marifet erbabı ve zanaatkâr esnafı bu tekkeye karşı büyük bir hürmet ve ilgi duyduğundan burada binlerce kişi toplanmaktaydı. Ancak tekkeye pek çok kötü niyetli kişinin de gelmesi, 1642 tarihinde Edirne halkının burada "fısk u fücur" işlendiğine dair şikâyetlerine sebep olmuştur (Hasluck, 1928: 22). Bu şikâyet üzerine Kara Mustafa Paşa'nın emriyle Edirne Bostancıbaşısı Kırkayak Sinan Paşa bin kadar adam toplayıp Hızırlık tekkesini yıktırmıştır. Tekkenin kurşunlarını arabalara yükleyip İstanbul'a göndermiştir. Bunun üzerine tekkedeki dervişler binlerce bakır kazan, sahan ve tencereleri bostancıbaşıya teslim edip her biri başka bir diyara dağılmıştır. Uzun süre yıkık bir halde kalan bu tekkenin harabesi üzerine Sultan IV. Mehmed büyük bir cami ve kasr yaptırmıştır (Evliya Çelebi, 1999-III: 250-252, 260). Hızırlık Kasrı olarak bilinen bu yapı 1698 yılında tamir ettirilmiştir (BOA, İE.NF, 1/80; BOA, C.EV, 356/18069; 65/3222). Sefer Şah adıyla inşa ettirilen mescit ve kurulan vakıf ise 1708 tarihinde faaliyetlerine devam etmekteydi (*Edirne Şer'îye Sicili*, nr.138, s.144). Bununla birlikte Hızırlık Tekkesi'ne daha sonraki yüzyıllarda tesadüf olunmamakta, ancak Sefer Şah adıyla Edirne'de bir mektep ve vakfın faaliyetlerini XIX. yüzyılda da sürdürdüğü tespit olunmaktadır (BOA, İE.EV, 66/7133; BOA, C.MF, 95/4739; 61/3045; 184/9157; 106/5257; 63/3139). Hızırlık Türbesi Söğütlü Dere köyünden Sedat Bayram adlı bir şahıs tarafından 2006 yılında sembolik olarak yeniden yaptırılmıştır (bkz. Resim 4).

1.2.2. Edirne'de Hızır Baba (Demirtaş Bey) Tekkesi

Edirne merkezinde Bektaşîler tarafından Demirtaş Bey (Hızır Baba) adıyla bir tekke daha açılmıştır (BOA, EV.MKT.CHT, 162/118; BOA, EV.MKT, 351/47; VGMA, Defter nr. 993, s.61). Bu tekke muhtemelen 1642 yılında yıktırılan Hızırlık Tekkesi'nin yerine kaim olmuştur. Arşiv kayıtlarından Hızır Baba Tekkesi vakfının zamanla Gazi Mihal Bey Camii vakfıyla birleştirildiği tespit olunmaktadır (BOA, C.EV, 430/21794). Ayrıca arşiv kayıtlarından bu tekkeye XVIII. yüzyılda devlet tarafından yemek parası (taamiye) ayrıldığı (BOA, C.EV, 359/18244), Hızır Baba Tekkesi ve

Demirtaş Bey mescidi vakfı kurulduğu anlaşılmaktadır. Üsküdar nahiyesindeki Demirtaş ve Etmekçi Ferhad köyleri mezraaları da bu vakfa bağlanmıştır.

Arşiv kayıtlarından XVIII ve XIX. yüzyıllarda adı geçen vakfın mütevellilerini ve vakfa yapılan müdahalelerin ortadan kaldırılışını izlemek mümkün olmaktadır. Buna göre XVIII. yüzyılın başlarında Hızır Baba Tekkesi mütevellisi olarak Şeyh Ahmed ibn Şeyh Musa'nın adı geçmektedir (BOA, İE.ENB, 7/708). Aynı yüzyılın sonlarında ise tekke vakfına Bostancıoğlu ustalarından Bölükbaşı Osman bir müdahalede bulunup vakıf mallarını satarak parasını zapt etmiştir. Vakıf mütevellisi Şerife Hafize tarafından yapılan bir şikayetle bu durum ortadan kaldırılmıştır (VGMA, Defter nr. 267, s. 7; nr. 264, s. 168; BOA, C.EV, 504/25476). Buradan anlaşıldığı üzere sözü edilen dönemde Hızır Baba Tekkesi ve Demirtaş Bey Mescidi Vakfı mütevelliliğinde Şerife Hafize Hanım bulunuyordu. Bu arada aynı tekkeye İlyas Çelebi bin Hızır Baba tarafından bahçe ve sair bir takım mülkler daha vakfedilerek tevliyetine Derviş Ali atanmıştır. Bu durum tevliyet konusunda Şerife Hafize Hanım ile aralarında anlaşmazlığa neden olduysa da sorun büyümeden çözülmüştür (VGMA, Defter nr.266, s.25, 32, 62; BOA, C.EV, 152/7560; 46/2260).

Edirne'deki Hızır Baba (Demirtaş Bey) Tekkesi 1826 yılında fazla hasar görmediğinden bu tarihten sonra faaliyetlerini aralıksız devam ettirmiştir. 1862 yılı itibarıyla Hızır Baba Tekkesi ve Demirtaş Bey mescidi vakfının 46.423 Kuruş geliri olup bu meblağ tekke şeyhi Mestan Ağa'ya ita olunmuştur (BOA, EV.MH, 1050/211). Keza adı geçen tarihlerde tekke Mestan Ağa tarafından idare edilmektedir. Mestan Ağa kardeşi Mehmed Halife ile birlikte 1832 yılında tekkeye şeyh tayin edilip (VGMA, Defter nr.285, s.74), Mehmed Halife'nin vefatı üzerine 1866 yılında tekkenin tek idarecisi konumuna gelmiştir (BOA, EV.MKT, 351/47). Ancak Mestan Ağa, eşi ve çocuklarıyla birlikte tevliyet meselesi yüzünden 1867 yılında hayatını kaybetmiştir. Olay Mestan Ağa'nın tekkedeki tevliyet görevini vefatından sonra diğer zevcesinden olan evladı Ali'ye bırakacağına büyük oğlu Ali tarafından öğrenilmesi üzerine, bu kişi ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir (BOA, İ.DA, 2/23). Mestan Ağa'nın mirası geride kalan varisleri arasında paylaştırılmıştır (*Edirne Şer'iye Sicili*, nr.421-422, H. 1283-1285, varak 20a).

1870 yılı itibarıyla tekkede Hafize, Münire ve Fatma Hanımların müşterek olarak müteveli buldukları görülmektedir (BOA, EV.MKT.CHT, 162/118). Bunlardan Hafize ve Münire'nin vefatıyla görev kardeşleri Fatma Hanım'ın uhdesinde geçmiştir (BOA, EV.MKT.CHT, 187/85; 1302/122; 3261/89; VGMA, Defter nr.993, s.61).

Fatma Hanım'dan sonra ise görev 1906 yılında oğlu Mehmed Ağa'ya intikal etmiştir (BOA, EV.MKT, 3106/92; 3261/89).

1.2.3. Edirne İskender Nahiyesi'nde Hızır Baba Tekkesi

Edirne yakınlarındaki İskender nahiyesinde idi. Evladiyet üzere postnişin atanan bir tekkeydi. 21 Ağustos 1744 tarihli kayda göre burada Seyyid Mehmed Baba postnişinlik yapmaktaydı. Bununla birlikte 1826 yılında kapatılan Bektaşî tekkeleri arasında yer almadığından bu tarihte faal olmadığı kanaatine ulaşılmaktadır (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 63).

1.2.4. Edirne Meriç Nasuhbeyköyü'nde Kara Hızır Baba

Edirne'nin Meriç ilçesi Nasuhbeyköyü'nde Kara Hızır Baba türbesi vardır (Gülçiçek, 2000: 210). Rivayete göre Üryan Hızır'ın torunlarından olan Kara Hızır Baba, Kızıl Deli Sultan'ın kırk erenleriyle birlikte Rumeli'ne geçmiş, ancak henüz çocuk yaşta olduğu için gazalara götürülmeyip Nasuhbeyköyünde bırakılmıştır (Saltık, 2011: 353). Günümüzde Kara Hızır Baba türbesi Aşçı Mahmut Baba ve Nasuh Baba isimli iki mezardan oluşmaktadır. Birisi Karababa'ya diğeri ise Aşçı Mahmut Baba'ya aittir. Kırklar olarak ta bilinir ve Hacı Bektaş'ın müritleri olarak kabul edilirler. Söylenceye göre Trakya Osmanlı ordularından önce bu kişiler tarafından fethedilmiştir. Türbenin etrafı meşe ağaçlarıyla çevrilidir. Yöre halkı mayıs ayının ikinci haftası Kara Hızır Baba'yı anmak için evden yiyeceklerini alıp buraya gelirler ve tüm aile eş dost toplanır. İsteyen kurban keser, isteyen dilek ağacına kumaş vs. bağlar. Son zamanlarda dallık sadece çevre köylerden gelenlerle kutlanmamaktadır. Türbeye İstanbul, Bursa, Sivas gibi illerden gelenler de olmaktadır (wikimapia.org/19075447/tr/Karababa-Tekkesi, Erişim 21.11.2016).

1.2.5. Edirne Cısr-i Mustafa Paşa'da Hızır Baba Tekkesi

Edirne civarındaki Cısr-i Mustafa Paşa nahiyesinde Tekke köyünde Hızır Baba Tekkesi mevcuttu. 1826 yılında kapatılan tekkenin emlak ve hayvanları zapt edilmiştir. Zapt edilen emlak, arazi ve hayvanlarından elde edilen gelirin Hızır Baba'nın Cısr-i Mustafa Paşa nahiyesindeki üç adet camisine sarfı emredilmiştir (BOA, HAT, 294/17515-A; BOA, MAD, 9771, s.8). 1864 yılında tekkenin sahip olduğu mezraadan 3.000 kuruş geliri olup o sırada başında Esseyid Mestan Efendi bulunmaktadır (BOA, EV.MH, 1060/54). Mestan Efendi, Edirne merkezindeki Hızır Baba (Demirtaş Bey) Tekkesi ile bu tekkeyi birlikte idare etmekteydi. Yukarıda da izah edildiği üzere eşi ve

çocuklarıyla birlikte tevliyet meselesi yüzünden 1867 yılında büyük oğlu Ali tarafından katledilmiştir (BOA, İ.DA, 2/23).

1.2.6. Edirne Çöke’de Hızır Baba Tekkesi

Edirne kazası yakınlarındaki Çöke nahiyesine tabi Dragars köyünde bulunuyordu. XVIII. yüzyılın ortalarında Hızır Baba evlatları burada zaviyedarlık yapıyorlardı. Bu tekkenin ismi 1826’da kapatılan Bektaşî tekkeleri arasında bulunmamaktadır. Bu durum XIX. yüzyıl başlarında bu tekkenin faal olmadığını göstermektedir (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 63).

1.2.7. Filibe’de Hızırlık Tekkesi

Bu tekke Otman Baba Velayetnamesi’nde geçmektedir. Velayetname’de şu ifadeler bulunmaktadır: “... ol aradan dahi revan olup şehr-i Filibe’ye geldi. Ve Hızırlık dirler bir tekyede aram u huzur eyledi.” (Kılıç-Arslan-Bülbül, 2007: 83)

1.2.8. Kırklareli’nde Hızır Baba Türbesi

Kırklareli’nin Karahisar köyündedir. 1925 yılına kadar açık olduğu tespit edilen bu türbe de ziyaret yeri idi. Halk sık sık ziyaret eder, hürmet gösterirdi (Gökçe-Yaprak, 2012; 41).

1.2.9. Köstendil Dobnice’de Hızır Baba Tekkesi

Dobnice’deki Hızır Baba tekkesi XVIII. yüzyılda faaliyetlerini sürdürmüş, bu dönemde tekkenin vakıf mallarından olan değirmen, bağ, bahçe, çayır ve sair arazisine yapılan müdahaleler men edilmiştir (BOA, C.EV, 250/12595). 1718 yılında tekkeden Bektaşî Derviş Ali uzaklaştırılarak yerine Mustafa Efendi getirilmiştir. 1732 yılında bu defa Mustafa Efendi oğlu Said Efendi lehine tekke postnişinliği görevinden çekilmiştir (VGMA, Defter nr.663, s.100, 121). Said Efendi 1755 yılında kadar tekkede postnişinlik yapmış, bu tarihte vefatı üzerine Bektaşî dervişlerinden Esseyid Elhac Ahmed, Sultan Süleyman zamanında onaylanan tekke vakfiyesindeki şartlara uygun olarak şeyh tayin edilmesi gerektiğini, tekkenin Bektaşî dervişlerine şart olduğunu, vakıf hasulatının da vakıf şartlarına göre zabt edilip harcanmasını, tekke vakfına ait değirmen, bağ, bahçe ve arazisi mahsullerine müdahalenin men edilerek tekke meşihatının kendisine tevcih edilmesini talep etmiştir (BOA, C.EV, 555/28003).

1826 yılında sadece türbe mahalli bırakılarak faaliyetlerine son verilmiştir. Tekke binası Bektaşî dervişleri buradan çıkarıldıktan sonra medreseye çevrilmiştir. 1840 yılında Bektaşî şeyhi Mustafa Baba bu duruma itiraz etmiştir. Mustafa Baba'ya göre, Sultan Süleyman Han zamanında Bektaşî fukaralarına şart olunmuş olan bu tekkeyi daha önce Kadı Mustafa Efendi medrese kaydettirerek uzun zaman zapt etmiş, tekkenin vakfını oğlu Said Efendi'nin üzerine geçirmiş, bu esnada tekke harap olmuştur. Mustafa Baba, Kadı Efendi ve oğlunun bu eski Bektaşî tekkesine hizmetleri olmadığını, üstüne üstlük üzerlerinde Bektaşî kıyafeti dahi bulunmadığını, kendisinin dokuz yaşından beri Bektaşî tarikatına hizmet ettiğini, hâsılı bu tekkenin ve vakfının kendi idaresine verilmesini istemiştir (BOA, C.EV, 441/22348). Şeyh Mustafa Baba bu girişimlerinde başarılı olmuş, böylece Hızır Baba tekkesi tekrar Bektaşîlerin idaresine bırakılırken Dobnice'deki iki kapılı değirmen, bir miktar tarla, bağ, çayır ve yaylak ile pek çok dükkan tekke vakfına bağlanmıştır.

1847 yılına ait arşiv kaydına göre bu tarihte tekke vakfı mütevellisi Eşşeyh İbrahim Halife bin Sadeddin Halife vefat etmiş, yerine oğulları Şeyh Süleyman ve Şeyh Hasan görevlendirilmiştir (BOA, EV.MH, 257/134). 1866-1867 yıllarında tekke vakfına ait fırın, Eğerci dükkanı, haffâf (ayakkabı) dükkanı, nalbant dükkanı, semerci dükkanı, eskici dükkanı, abacı dükkanı ve demirci dükkanlarından kira geliri; vakfa bağlı Ahi Zir, Demirhan köylerindeki tarlaların ve yaylakların kira geliri; değirmelerin kira geliri ile çayır ve duhan öşrü gibi toplam 3.128 kuruş geliri bulunmaktaydı. Bu gelirler tekkenin yemek, meşrubat, yağ, tamir ve çoban gibi çeşitli görevlilerin giderlerine harcanmıştır. Bu yıllarda da tekkenin mütevellisi olarak Süleyman Efendi ve Hasan Efendi'nin adları geçmektedir (BOA, EV.MH, 1358/54).

1.2.10. Gelibolu Burhanlı'da Hızır Baba Tekkesi

Gelibolu sancağının Burhanlı köyündeki Hızır Baba Tekkesi (Öz, 2001: 233) 1826 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu tarihte tekkedeki Bektaşî şeyh ve dervişleri sürgün edilerek emlak ve eşyaları zapt edilmiştir (BOA, MAD, 9771, s.46, 109; BOA, HAT, 294/17515-A; BOA, C.EV, 651/32819; BOA, MAD, 8248, s.12, 22-23; BOA, MAD, 9732, s.5-6; BOA, MAD, 9772, s.143; BOA, EV.BKB, 2/32).

1.2.11. Gelibolu Keşan'da Hızır Baba Tekkesi

Arşiv kayıtlarından Keşan kazasındaki Hızır Baba Tekkesi idaresinin 3 Ağustos 1895 tarihi itibarıyla Hasan Efendi'nin uhdesinde bulunduğu ve yıllık 3.000 kuruş geliri olduğu tespit edilmektedir (BOA, EV.MKT, 2109/15).

1.2.12. Kosova Koçana'da Hızır Baba Tekkesi

Koçana'daki Hızır Baba Tekkesi aynı zamanda karakol olarak hizmet vermekteydi (BOA, TFR.I.ŞKT, 72/7128). XIX. yüzyıl sonlarında Koçana halkına Bulgarların yaptığı baskı karşısında Bektaşiler harekete geçmişler ve müdafaa da bulunmuşlardır (BOA, TFR.I.ŞKT, 85/8430).

1.2.13. Üsküp-Manastır Kırçova'da Hızır (Hıdır) Baba Tekkesi

Kanuni döneminde Kırçova yakınlarındaki Makedonski Brod'ta kurulmuş ve vergiden muaf tutulmuştur. 1545 tarihli tapu tahrir defterinde zaviyeyle ilgili kayıt bulunmaktadır. Bu kayıta göre; "Hızır baba nam-ı değer Nikola Baba mezkûr zaviye karye-i Brod kurbunda Hızır Baba demekle maruf derviş tabiiinde be-niyet edip ayende ve revande köye gelip kıyafet oluna gelmiş muaf olub, defteri atik-i sultanide tarlalardan ve bahçe ve bağçe-i korulardan ve asiyab ve çayırdan öşr ve rüsum alınmaya deyü muafiyet bulunub haliye teftiş olundukta melce-i mezbur Ali baba nam derviş sağ olup defteri cedid-i sultanide dahi vechi mezbur üzere tasarruflarından olunanlardan öşr ve rüsum alınmaya üzere kayd olundu zaviye-i mezkur ki haliye misafirin ve mücavirine hizmed ederler" şeklindedir. Bu tarihte zaviye şeyhi Ali Baba hayatta olup beş kadar da dede burada hizmet etmektedir (BOA, TD, nr.232, s.400; Karta, 2015: 263).

Hızır Baba Tekkesi XVII. yüzyılda bölgede başlayan İslamlaşmada çok etkili olmuştur (Ural, 2015: 138). Ancak 1826 yılında merkezden gönderilen emirle Üsküp nazırı Mustafa Paşa tarafından faaliyetlerine son verilmiştir (BOA, MAD, 9772, s.236). Bu arada tekke mal varlıklarına el konulurken Hüseyin isimli Bektaşî şeyhinin vefat ettiği, geride Câbir ve Ali isimlerinde iki evlat bıraktığı görülmüştür (BOA, MAD, 9771, s.8).

Yapılan araştırmada tekke şeyhinin 1826'dan önce öldüğü ve yerine on dört yaşındaki oğlu Cabir ile onun amcazâdesi on bir yaşındaki Ali'nin tekkeye şeyh oldukları anlaşılmıştır. Bununla birlikte tarikatın ilgası sırasında Bektaşilerin tekkelerden

kaçmalarına veya kovulmalarına rağmen bunlar yanlarında 15-20 kadar daha çocuk ve diğer yakınları ile gidecek başka yerleri bulunmadığından ve geçimlerini sağlayacak güçte olmadıklarından tekkede ikamete devam etmişlerdir. Merkezî hükümet Kırçova halkının da talebi üzerine bu insanların tekkede ikametlerine izin vermiş, tekkeye ait olan 1.000 kuruş değerindeki çiftlik, hayvan ve sair emlakı bunlara terk etmiştir. Ancak verilen ikamet izni bir daha Bektaşılık kelamını ağızlarına almamak üzere olmuştur (BOA, MAD, 9772, s.236; BOA, EV.MH, 251/78).

XIX. yüzyıl Osmanlı arşivlerinde tekke “Manastır’da Kırçova kazasında Debrenova (Dernova) köyünde Hızır Baba tekyesi” şeklinde geçmektedir (BOA, EV.MH, 251/78; BOA, EV.THR, 252/72; BOA, EV.MKT, 2312/52; BOA, EV.MKT, 2418/14).

Tekke Câbir Baba ibn Hüseyin ve Ali Baba ibn Hüseyin’den sonra evatlarına intikal etmiştir. Câbir Baba’nın vefatı sonrası zaviyedarlığa her şekilde göreve müstehak oldukları ifade edilen oğulları İsmail, İbrahim, Mehmet ve Hüseyin Halifeler getirilmiştir (BOA, EV.MH, 251/78; BOA, EV.THR, 252/72).

1897 tarihli kayıtlarda ise tekke zaviyedarı Hüseyin Baba’nın vefatı üzerine göreve kız kardeşi çocukları Pırlepelî Hasbi Mustafa ve İbrahim getirilmiştir (BOA, EV.MKT, 2312/52; BOA, EV.MKT, 2418/14).

Tekkenin 1912 yılında bölgeyi işgal eden Sırp lar tarafından zapt edilip buradaki Bektaşî dervişleri uzaklaştırılarak kiliseye çevrildiği belirtilmektedir (Öz, 2001: 319). Bedri Noyan 1826 badiresini atlatan ve daha sonra yeniden inşa edilen Kırçova’daki Hızır Baba Tekkesi’nde Sefer Baba’nın ve 1956 yılında vefat eden Muharrem Baba’nın post-nişinlik yaptığını, 1958 yılında buraya Musa Baba’nın gönderildiğini, ancak iki yıl sonra geri alındığını belirtmektedir (Noyan, 2002: 269).

Günümüzde burası Makedonya’nın çok ünlene n ziyaret yerlerinden birisi olmuştur. “Hızır Baba Türbesinin yer aldığı alan ağaçlarla kaplı yemyeşil bir tepenin üzerindedir. Uzun taş merdivenlerden tırmanılarak çıkılan mevki, kenti tepeden görebilen bir konuma sahiptir. Ancak diğer bazı Balkan şehirlerinde de görülebildiği gibi bu türbe de Hristiyanların ziyaret yeri haline gelmiştir. Ayrıca Hızır Baba ismini ve inancını yaşatmak için Kırçova şehir merkezinde ‘Hızır Baba Tekkesi Derneği’ isimli bir dernek kurulmuş ve Kırçova merkezindeki ‘Çiftlik Mahallesi’de aynı ismi taşıyan bir Cemevi de inşa edilmiştir (Ural, 2015, 139). Hızır Baba Türbesi Müslümanlar

(Bektaşî-Sünni) ve Hıristiyanlar (Katolik-Ortodoks) tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle bölgede Hıdırellez kutlamaları bu türbede yapılmaktadır. Hıdırellez'de iki gün sırayla Müslüman ve Hıristiyanlarca türbe ziyaret edilmekte, bu ziyaretler sırasında ziyaretçiler kendi inançları dışındaki sembollerini kapatmakta, ziyaret sonrası yeniden eski haline getirilmektedir (Er-Durdu, 2010: 312).

1.2.14. Makedonya Gostivar'da Hızır Baba Türbesi

Makedonya Gostivar Vurdok köyündeki Hızır Baba Tekkesi geçmişte önemli bir Bektaşî tekkesi idi. Burası günümüzde Cafer Baba ve Hızır Baba adlarında iki Horasan ereninin sanduklarının bulunduğu bir türbedir (Er-Durdu, 2010: 309).

1.2.15. Rusçuk'ta Tay Hızır Ali Baba Tekkesi

Niğbolu sancağının Rusçuk kazasında bulunan Tay Hızır Ali Baba Tekkesi şehrin en eski tekkesidir. Tekkenin XVI. yüzyılın ortalarında Eflak voyvodası Mirço'nun sarayının bulunduğu yerde yapıldığı rivayet edilmektedir. Hızır Baba Tekkesi'yle ilgili Demir Baba Velayetnamesi'nde de bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Tay Hızır Baba, Bektaşîliğin tanınmış manevi önderlerinden biridir ve Demir Baba'nın da itibar gösterdiği bir zattır (Bakardzhieva, 2010: 131).

XVIII. yüzyıla ait Vesaik-i Bektaşîyan'daki 1745 ve 1752 tarihli kayıtlarda "Tay Hızır nam-ı diğer elma'ruf Ali Baba Tekyesi" olarak geçmektedir (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 134).

1752 tarihinde tekke harap bir halde olduğundan boş olup herhangi bir kimse ikamet etmemektedir. Bu sebeple tekkenin yeniden şenlendirilip bakımlı bir hale getirilmesi ve misafirlere yemek ikram edilmesi için postnişinliğin Bektaşî dervişlerinden Derviş Ahmet'e verilmesi istenmiştir. Bu atama gerçekleştirilerek Tay Hızır Ali Baba Tekkesi çok sayıda bina ve araziler (mezralar) ile küçükbaş ve büyükbaş hayvana sahip olmuştur. Yakın bölgedeki Meşe köyü vakıf malları arasındaydı (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 134).

Daha sonraki tarihlerde de tekkenin ihmal edildiği tespit edilmektedir. XIX. yüzyılın başlarında yaşanan Osmanlı-Rus savaşı esnasında 1810 yılında Rusçuk, Rusların dokuz ay işgalinde kalmış, bu sırada diğer Müslüman ahaliyle birlikte Hızır Baba Tekkesi zaviyedarı da görevin terk etmek durumunda kalmıştır. Nitekim 1816 tarihinde zaviyedar Derviş Hüseyin Dede'nin tekkeyi terk ettiği, bu sebeple tekkenin

harabe halini aldığı, tekkeyi yeniden canlandırmak üzere zaviyedar olarak Said Elhac Mustafa Dede'nin tayin edilmesi talep edilmiştir. Böylece yeniden imar edilen tekke, 1822 tarihinde Seyyid Hızır Baba'nın türbesinin yanı sıra meydanevi ve mescitten oluşmaktaydı. Bir pınar kenarında yer alan tekkenin o sırada postnişinliğini hala Mustafa Baba yürütmekteydi (Bakardzhieva, 2010: 131-132).

1826 yılında Bektaşîliğin yasaklanması sırasında zengin mülklere sahip olan, Tay Hızır Ali Baba tekkesinin meydan odası yıktırılırken buradaki türbe mahalline ve camiye dokunulmamıştır (BOA, MAD, 9771, s.14, 15; BOA, C.EV, 284/14496; BOA, MAD, 9772, s.263, 322-323; BOA, MAD, 9774, s.10; BOA, MAD, 9773, s.304-305; BOA, MAD, 9776, s.306).

Emlakına el konulan Tay Hızır Ali Baba Tekkesi'nin büyük binalara ve zengin mülkleri bulunuyordu. Kapatılma sırasında Tay Hızır Ali Baba Tekkesi'nin 3.574 dönüm arazisi ve 679 adet hayvanı mevcuttu (BOA, MAD, 9771, s.11,14, 22; BOA, MAD, 9774, s.125). Ayrıca tekkenin mutfak, ahır ve ambar gibi eklentilerinde 20.845 kilogram yiyecek müsadere edilmişti (BOA, MAD, 9771, s.14).

Tekkenin el konulan emlak, eşya, hayvan ve yiyecekleri peyderpey açık artırma usulü ile satılmıştır. Tekkesinin sırahane iki guruh gibi çok düşük bir fiyata elden çıkarılmıştır. Tekkelerin tüm gelir kaynakları hakkında sıkı bir inceleme başlatan merkezî hükümet, çeşitli bölgelerden gönderilen tuz, pirinç gibi gelirlerin son durumunu da tahkik ettirmiştir. Keza Tekkede memurlar tarafından el konulan evraklar arasında Eflak'tan gelen tuz kayıtları ile Eflak Voyvodası tarafından mühürlenerek gönderilen tezkireler dikkat çekmekteydi (Erdoğan, 2008: 67). Hükümetin yaptığı araştırmaların sonucunda bu tekkelere Ahyolu tuzlasından gelen tuz ile Filibe'den gönderilen günlük 25 kilogram tutarındaki pirinç tahsisatları da müsadere edilerek yeni kurulan orduya tahsis edilmiştir (BOA, MAD, 9772, s.2629). Bununla birlikte Tay Hızır Ali Baba tekkesinin müsadere edilen 16.025 kilogram (12.500 kıyye) tuzunun 12.330 kilogramı (9.618 kıyye) satılırken, şamdanları satıştan hariç tutulup bölgedeki camilere bırakılmıştır (Erdoğan, 2008: 69, 76).

Tay Hızır Ali Baba tekkesi arazisi ise 1.001 kuruş peşin fiyata merkezi hükümetin de onayı alınarak satılmıştır. Ancak bir süre sonra daha yüksek bir fiyat teklif edilmesi üzerine ilk satıştan vazgeçilerek tekke arazileri yeni müşteriye satılmıştır (BOA, C.EV. 284/14496). İkinci müşterinin tekke arazilerine verdiği fiyat 1.326 kuruştur. Bununla birlikte tekke mülklerini alan kişinin birkaç yıl sonra vefat etmesi üzerine bu mülkler

yeniden satışa çıkarıldığında bu defa fiyat daha da artarak 1.530 kuruşa çıkmıştır (BOA, MAD, 9771, s.14; BOA, MAD, 9776, s.306; BOA, MAD, 8248, s.18).

Öte yandan Tay Hızır Ali Baba tekkesinin sahip olduğu Meşe Köyü arazisi Rusçuk muhafızı ve mütesellimi Hasan Ağa'ya yıllık 500 kuruş bedel ile iltizama vermiştir (BOA, MAD, 9772, s.322-323; BOA, MAD, 9771, s.14-15). Bununla beraber iltizama verilen tekke arazisi bölgede büyük tahribata sebep olan 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşları sırasında zarar görmüş, iltizam gelirleri savaş süresince hazineye düzenli olarak intikal etmemiştir. Ayrıca muhtemelen bu savaşın etkisiyle, tekke topraklarını işleyen halk da toprağı terk ederek etrafa dağılmıştır (BOA, MAD, 9771, s. 10, 14). Böylece tekke toprakları işletilememiş ve tamamen atıl bir duruma düşmüştü (BOA, MAD, 9774, s. 196).

Tay Hızır Ali Baba tekkesinde bulunan ve satışı söz konusu olan koyun ve keçilerin otuz dördü ise telef olmuştur. Benzer şekilde arı kovanlardaki zayıt da dikkat çekicidir. Bu tekkenin yirmi sekiz adet kovanından on beşi içindeki arıların ölmesi dolayısıyla zayı olmuş, ancak on üç adet kovanın satışı yapılabilmektedir (Erdoğan, 2008: 77).

Satışlardan bir süre sonra yapılan incelemede Tay Hızır Ali Baba tekkesinin arazi ve sair emlakinin bulunmadığı, sadece bulunduğu köyün gelirlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Tay Hızır Ali Baba tekkesi Tay Hızır köyü zeameti toprağı içinde olduğundan buranın gelirinin zeamet sahibine ait olduğu kabul edilmiştir (BOA, MAD, 9774, s.128-129).

1826'da kapatılarak emlakine el konulan Hızır Baba Tekkesi daha sonra yeniden açılarak faaliyetlerine devam etmiştir. 1830 yılında Ahmet Baba, ondan sonra Derviş Salih burada zaviyedar olup tekkenin ev, dükkan ve bağ gibi vakıf malları tespit olunmaktadır. 1860'larda tekkenin etrafı çitle çevrilmiş olup avlusunda armut, elma, erik gibi meyve veren ağaçlar mevcuttu. Ayrıca tekkenin avlusunda bir dönümden fazla bağ vardı. Meydanevi dışında tekkede her dervişin bir hücreyi yer alıyordu. Saray Mahallesiinde bulunan tekkenin avlusunda bir de berrak, soğuk ve lezzetli suyu olan bir kuyu açılmıştı. Hem mahalle sakinleri hem de Rusçuk şehrinin ileri gelenleri gelip içmek için kuyudan su dolduruyorlardı. Tekke adı geçen tarihte herkese açıldı ve şehir halkıyla da iletişim halindeydi. Özellikle dini bayramlarda ve önemli günlerde Hızır Baba'ya bölge ahalisi büyük itibar gösteriyordu. Halk arasında Hızır Baba yolcuların hamisi, felaketlerden koruyan bir koruyucu gibiydi. Tekkenin ismi bazı kayıtlarda

“Koruyucu ve Hami Hızır” olarak kaydedilmiştir. Özellikle Hıdırellez kutlamalarında tekkeye bölgedeki Müslüman-Hıristiyan ahalinin büyük bir teveccühü söz konusuydu. Hıdırellez bayramı tekkenin yakınında kutlanır, kadın ve çocuklar tekke avlusuna girerek ağaçların gölgelerinde eğlenirdi. Hıristiyanlar da kalabalık olarak tekkeyi ziyaret ederler, böyle kutsal bir günde Hızır Baba’yı ziyaret ettiklerinde bütün yılı sağ ve mutlu geçireceklerine inanırlardı (Bakardzhieva, 2010: 130, 132-133).

Arşiv belgeleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında tekkedeki postnişin değişikliklerine ışık tutmaktadır. Türbedar Ali Halife'nin vefatı üzerine görev babası Ahmet'e intikal, ancak o da vefat ettiğinden ve oğlu küçük olduğundan amcası Salih uhdesine tevcih edilmiştir. Nitekim 27 Eylül 1864 tarihinde Seyyid Ali bin Ahmet kendisine ait olan türbedarlık vazifesine getirilmiştir (BOA, EV.MH, 1036/1). İki yıl sonra görevin adı geçen Salih Efendi'nin küçük oğlu İsmail'e tevcihi gündeme gelmiş, Seyyid Ali Efendi'nin duruma itiraz etmesi üzerine türbedarlık vazifesi yeniden kendisine bırakılmıştır (BOA, EV.MKT.CHT, 23/33; BOA, EV.MKT, 285/123).

Tekke Osmanlı-Rus savaşı sırasında 1877 yılı yazında şehrin bombalanması esnasında yerle bir olmuştur. Bu tarihten sonra tekke arazisinde kiremit fabrikası kurulmuştur (Bakardzhieva, 2010: 132).

1.2.16. Romanya İshakçı'da Tağî Hızır Baba Tekkesi

Tekkenin yer aldığı İshakçı, Osmanlı dönemi kazalarından olup günümüzde Romanya sınırları içerisinde. Vesaik-i Bektaşîyan'a göre XVIII. yüzyıl ortalarında açık olan tekkeye o sırada postnişin bulunan kişinin kendi halinde olmaması ve uygunsuz hareket etmesinden dolayı görevden uzaklaştırılması ve yerine adı verilmeyen birisinin atanması söz konusudur (Küçükdağ-Değerli-Şahin, 2015: 132).

1.2.17. Bulgaristan Kırcaali'de Hızır Baba Tekkesi

Bulgaristan sınırları içerisindeki Kırcaali'nin Karalar (Gorna Krepost-Tekke) köyündeki Hızır Baba Tekke ve Türbesi'nde bugün Cemevi ve Aşevi bulunmakta olup hizmet vermektedir (Er-Durdu, 2010: 318). Burada Babailer ilkbahar Cemi yapmaktadır (Nikolçovska, 2001: 24).

1.2.18. Yunanistan Mekri (Makri)'de Hızır Baba Tekkesi

Osmanlı döneminde kurulan bir Bektaşî tekkesidir (Öz, 2001: 271). Bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Mekri (Makri) kazasına tabi Taşlık köyündedir.

Tekke bitişişinde Hızır Baba'ya ait bir de türbe bulunuyordu. XVIII. yüzyıl ortalarında burada Derviş Süleyman postnişinlik yapıyordu (Küçükdağ-Değerli-şahin, 2015: 62).

1826 yılında türbe mahalli bırakılarak yıktırılmıştır. Bu arada tekenin emlak ve eşyalarına el konulmuştur. El konulan emlakı 1.932 dönüm tarla, 5 dönüm çiftlik, 80 dönüm kuru ve çamlık, 12 dönüm bahçe, 13 dönüm bağ, 335 adet palamut ağacı, 148 adet zeytin ve ceviz ağacı, 1811 küçükbaş, 178 büyükbaş hayvan ile 3 adet kitap (biri cilt Enâm, Yusuf ile Züleyha ve manzum Gülzâr) ve çeşitli ev eşyalarından oluşmaktadır (BOA, MAD, 9771, s.10-11, 17, 19; BOA, MAD, 9772, s.108-109; Maden, 2013: 408, 412).

1826'da yıktırılan Hızır Baba tekkesinin türbe mahalli daha sonraki yıllarda hizmet vermeye devam etmiştir (*Salname-i Vilayet-i Edirne*, 1310: 580).

1.2.19. Budin'de Hızır Baba Tekkesi

XVII. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından ziyaret edilen Budin'deki Hızır Baba Tekkesi, Ovakapısı denilen mevkide bağlar içerisindeydi. Vakıf malları az olmakla beraber tekke, büyük bir binaya sahipti (Evliya Çelebi, 2002-VI: 148, 150, 153; Eyice, 1992: 349).

1.3. Diğer Bölgeler

1.3.1. Bağdat'ta Hızır İlyas Tekkesi

Bağdat'ın Kerh bölgesinde bulunuyordu (VGMA, Defter nr.166, Sıra nr. 597). 1826 yılında faaliyetlerine son verilen Hızır İlyas Tekkesi'nin binaları Darülhadis olarak kullanılmaya başlanmıştır. Uzun yıllar okul olarak hizmet veren bu Darülhadis'e 1886 yılında Ahmet Efendi müderris tayin edilmiştir (Karakaya-Stump, 2007: 705-712).

1.3.2. Kıbrıs Lefkořa'da Hızır Makamı

Lefkořa'da Ömeriye Camii'nin bitişişindeki Hızır makamının ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. 1817 yılında Kıbrıs Muhassılı Esseyid Mehmet Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. Ayrıca Mehmet Efendi, 1.500 kuruşunu Hızır makamının kandil masraflarına vakfetmiştir (Dinç-Çelik, 2012: 44).

1.3.3. Tebriz'de Hızır Samit Türbesi

Hızır Samit, Hacı Bektaş Veli'nin müridlerindedir. Hacı Bektaş Veli onu Tebriz'e göndermiştir. Türbesi Tebriz'de bulunmaktadır (Öz, 2001: 58; Mélikoff, 1999: 122).

2. Hızır (Hıdır) İsmiyle Anılan Alevî Ocakları

2.1. Üryan Hızır Ocağı

Üryan Hızır, İmam Zeynel Abidin'in oğlu Seyit Zeyd soyundan gelmektedir. Seyit Zeyd'in 740 yılında Emeviler tarafından Küfe'de idam edilmesi üzerine evlatları Horasan'a sığınmışlardır. Bu münasebetle Üryan Hızır, Hoca Ahmet Yesevi dergâhında yetişmiş, Moğol istilası sırasında amcazadesi Seyit Lokman Perende ve torunu Ağuiçen ile birlikte Erdebil'e gelmiştir. Üryan Hızır'ın yolculuğu daha sonra Medine ve Harput'a uzanmıştır. Ardından Pertek üzerinden Tunceli'ye ve Sağman nahiyesine geçmiştir. Petek ilçesine bağlı Zeve köyünde zaviye kurduğu ve müritleriyle birlikte İslamiyeti yaydığı bilinmektedir. Pertek ve Sağman bölgesinde bir müddet kalan Üryan Hızır sonrasında Diyarbakır'a gitmiştir. 1250'lerden sonra Hacı Bektaş Veli ile birlikte Sulucakaraöyük'e geldiği ve 1271'e kadar burada kaldığı da rivayetler arasındadır. Nihayet Erzincan'a göç eden Üryan Hızır, Tercan'ın Elaldı köyüne yerleşmiştir. Bu münasebetle Üryan Hızır Ocağı'nın asıl merkezinin bu köy olduğu ifade edilmektedir. Üryan Hızır evlatları Elaldı köyünde çoğalarak Kars, Erzurum, Maraş ve Adıyaman'a dağılmışlardır. Sadece Üryan Hızır'ın büyük oğlu Seyyit İbrahim Elaldı köyünde kalmıştır (Saltık, 2011: 349-351; Gülten, 2010: 84-88).

Üryan Hızır'ın ikinci oğlu Seyyit Mahmut, Erzurum'un Şenkaya ilçesinin Başpınar köyüne göç etmiştir. Seyyit Mahmut'un torunlarından Hasan Dede ise Kars ili Selim ilçesi Saltık köyüne yerleşmiştir. Onun soyundan gelen Veli Dede hala bu köyde ikamet etmektedir. Üryan Hızır'ın üçüncü oğlu Seyyit Ahmet ise Maraş'ın Davutlar köyünü mesken tutmuştur. Seyyit Ahmet'in torunlarından biri Adıyaman'a göç ederek ocağı o bölgeye kadar genişletmiştir. Seyyit Ahmet'in soyundan gelen Mehmet Akbaba halen Davutlar köyünde yaşamakta ve dedelik yapmaktadır. Günümüzde Üryan Hızır talipleri Azerbaycan'dan Muğla'ya kadar dağılmışlardır. Keza yakın zamana kadar Elaldı köyündeki Tosun Dede'nin ve oğlu Yusuf Dede'nin Azerbaycan'a talipleri görmeye gittikleri haber verilmektedir. Üryan Hızır Ocağı talipleri yoğun olarak Adıyaman (Merkez, Çelikhhan, Kahta), Çorum (Alaca), Erzincan (Çayırılı, Kemaliye, Tercan), Erzurum (Aşkale, Şenkaya), Hatay (Kırıkhan), Kars (Selim), Maraş (Pazarcık), Tunceli (Pertek), Suriye (Halep-Afrin) ile Muğla, Malatya, Yozgat şehirlerinin bazı

köylerinde bulunmaktadır. Bugün bu ocağa mensup en önemli şahsiyetlerden biri Ankara Öveçler'de ikamet eden Ali Rıza Ersan Dede, bir diğeri Ozan Esrari'dir (Saltık, 2011: 351-355).

Üryan Hızır'ın makamlarından biri de Pertek-Hozat yolu kenarında bir sırtın üzerindeki Dorutay (Zeve) köyündedir. Bu ocağın Suriye'nin Afrin şehrinde de talipleri vardır. Hubyar Sultan Dedeleri mürşit ocaklarının Üryan Hızır olduğunu söylemektedirler. Üryan Hızır Ocağı çocuğu olmayanlar, sara ve akıl hastalarının ziyaret etmesiyle ünlüdür (www.piryolu.com, Erişim 22.11.2016).

2.2. Hızır Abdal Ocağı

Hızır Abdal, XIII. yüzyılda yaşamıştır ve Karaca Ahmet'in oğludur. Hızır Abdal, babası ile birlikte takriben 1231'den sonra Anadolu'ya gelmiştir. Babası ile birlikte 1240 yılındaki isyana katılmıştır. Daha sonra gizliliğe çekilmiştir (Saltık, 2011: 179). Özellikle ruhsal hastalıklarında tedavisinde uzman olan bir hekimdir. Başına sürekli "yeşil sarık" sardığı bilinmektedir. Rivayete göre dönemin padişahının sağlık problemini gidermesi sebebiyle Erzincan'ın Kemaliye ilçesi Ocak köyü kendisine yurt olarak verilmiştir. Bunun üzerine adı geçen köye yerleşen Hızır Abdal burada tekkesini yüksek bir dağın eteğinde kurmuştur. Kısa zaman içerisinde tekke doğudan gelen göçebeler için uğrak yeri haline gelmiştir. Hızır Abdal türbesi kitabesine göre (sülale-i Karaca Ahmet evlatlarından Es-Seyyid Hızır Abdal H. 675) Karaca Ahmet Sultan'ın oğlu olup 1277 yılında vefat etmiştir. Hızır Abdal, Hz. Hüseyin'in soyundandır. Seyyididirler. Soyundan gelenler ocakzâde olarak bilinmektedir. Hızır Abdal Ocağı, Zeynel Abidin'e kadar dayandırılan ocaklardandır. Osmanlı döneminde ocağa seyyidlik belgesi verilmiştir. Bununla birlikte ocak, Osmanlı kayıtlarında zaviye olarak geçmektedir. Hızır Abdal'ın soy kütüğünde Karaca Ahmet'in oğulları olarak ifade edilen Hızır ve Gani Abdal bu ocağın kurucularıdır. Hızır Abdal, Hacı Bektaş Veli'ne bağlı olup sürekli Bektaşîliğin merkezi olan Pirevi'ne bağlılığını sürdürmüştür. Pirevi tarafından Hızır Abdal'a "düşkünlük ocağı" görev ve yetkisi verilmiş, bu itibarla ocak diğer ocakların verdiği düşkünlük cezasının incelendiği bir üst ocak işlevini yürütmektedir. Ayrıca Hızır Abdal Ocağı diğer ocaklar içerisinde bir seçkinlik göstergesi olarak Pirevi postnişini Çelebi'ye vekâleten ağır cezaları affetme yetkisine sahiptir (Öz, 2001: 176-177; Saltık, 2011: 180).

Hızır Abdal Sultan türbesi zaman tekke, mescit ve kütüphane gibi eklentilerle tam bir külliyyeye dönüşmüştür. XIX. yüzyılın ortalarında Seyyid Ali Efendi türbeyi kubbeli

olarak yeniden inşa ettirmiştir. Türbe yüzyıl sonra 1958 yılında Ali Rıza Şimşek ve ailesi tarafından da onarılmıştır. Ayrıca buradaki konukevi ve mutfak 1980'de yeniden yapılmıştır. Türbe yaz aylarında ziyaretçi akınına uğramaktadır (Öz, 2001: 177).

“Hızır Abdal Ocağı Anadolu Kızılbaş Alevî Ocaklarının en seçkinlerinden biridir. Hızır Abdal Sultan'ın türbesi ve Ocağa mensup Dedelerin merkezi olan Ocak Köyü, şu anda Erzincan iline bağlı Kemaliye ilçesi, Dutluca bucağına bağlı yüksek ve çevreye hakim bir yerde kurulmuştur. Kemaliye ilçesinin eski adı Eğin, Dutluca bucağının eski adı ise Aşutka'dır. Ayrıca eski idari bölümlenmenin durumuna göre Ocak Köyü bazen Elaziz (Elazığ) ve Malatya Arapkir'e bağlı bir yer olarak da zikredilmektedir. Bu ocağın seçkinliği onun sahip olduğu işlevin öneminden kaynaklanmaktadır. Kızılbaş Alevîlerdeki sosyal kontrolü sağlayan en önemli kurumlardan düşkünlük kurumunun diğer Ocak Dedeleri nezdinde bir üst karar makamıdır. Görüldüğü üzere sadece Hızır Abdal Ocağı adeta bir üst mahkeme işlevine sahiptir. Düşkün ocağı, Kanlı Ocak gibi adlarla anılan bu ocak Dedeleri, taliplere verilen cezaları yeniden değerlendirme veya iptal etme yetkilerine sahiptirler. Düşkünlük konusunda çekincesi olan ve/veya karar vermekte zorlanan Anadolu'nun belli bir yöresindeki Dede, talibi Ocak Köyü'ne Hızır Abdal Sultan Ocağı Dedeleri'ne yollar. Onların vereceği karara uyulur, bu karar tartışılmazdır. Talibin kaderini bu karar belirlerdi.” (Yaman, 1998: 31-32)

Hızır Abdal Ocağı mensuplarından bir bölümü Yozgat ve Eskişehir'e göç etmişlerdir. Günümüzde Eskişehir Sarıkavak, Sarıungur, Yahnikapan, Topkaya, Harmandalı ve Doğan çayır köylerine göç eden taliplere Yozgat Deremumlu köyüne yerleşen Hızır Abdal soyundan dedeler hizmet etmektedirler (Saltık, 2011: 181-182).

Sonuç

Alevilik-Bektaşilikte Hızır inancı en önemli hususlardan biridir. Zira Hızır inancı Alevilik-Bektaşiliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Alevilik-Bektaşilikteki Hızır inancı Kur'an'dan, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin yaşamlarından ortaya çıkmıştır. Tüm Alevî-Bektaşî çevrelerinde kendisine ledün ilmi verilen Hızır'a inanılmaktadır. Alevilik-Bektaşilikte Hızır, ledün ilminin sahibidir. Hızır ak sakallı, boz atı olan, derviş sıfatlı, dede simalı bir mürşid-i kâmilidir. Zorluk ve darlık çeken her insanın yardımcısıdır. Alevilik-Bektaşilikte Hızır, misafirperverliği ve sosyal barışı getirir. Alevilik-Bektaşilikte Hızır, berekettir. Evlere uğradığına, bereket getirdiğine inanılır. Alevilik-Bektaşilikte Hızır, ab-ı hayattır. Allah'ın izniyle insanları koruyan, kollayan, darda kalanlara yardım eden Pir'dir.

Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır, insana doğru yolu gösteren, manevi moral kaynağıdır. Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır, fakirin yanında zalimin karşısındadır.

Ayrıca Hızır inancı Sünnî kesimlerde de bulunmaktadır. Bu itibarla bu inanç Alevî-Bektaşî zümrelerle Sünnî zümreler arasındaki önemli ortak değerlerden biridir. Hızır ismiyle anılan tekke ve türbeler hem Ali-Bektaşî inancında olanlar tarafından hem de Sünnî kesimler tarafından ziyaret edilmektedir.

Alevîlik-Bektaşîlikte Hızır bu denli önemli olduğundan Hızır ismi çok yaygın olarak kullanılmıştır. Bu itibarla tarihi süreçte dünyanın dört bir tarafında Hızır (Hıdır) ismiyle anılan tekke, türbe, yadır, ziyaret, makam ve çeşitli yer adları ortaya çıkmıştır. Anadolu'da Tokat, Afyon, Merzifon, Samsun, Sakarya, Konya, Isparta, Yozgat, Kayseri, Erzincan, Ankara, Amasya ve Hatay'da Hızır (Hıdır) ismiyle anılan çok sayıda tekke, türbe ve makam bulunmaktadır. Adını Bingöl'den alan Bingöl şehrinde ki bir gölün Hızır'a ait olduğu ifade edilmektedir. İstanbul'da başta Ayasofya Camisi olmak üzere birçok camide Hızır makamı vardır. Rumeli'de ise Edirne'den Budapeşte'ye, Yunanistan'dan Bulgaristan'a, Romanya'dan Arnavutluk'a kadar Alevî-Bektaşî inancının yayıldığı ve halen temsilcilerinin bulunduğu bir coğrafyadır. Rumeli'de açılan Alevî-Bektaşî tekkeleri içerisinde de çok sayıda Hızır ismini taşıyan tekke ve türbe de bulunmaktadır. Bu tekke ve türbeler Edirne, Gelibolu, Üsküp, Köstendil, Mekri, Budin, Kırcaali, Rusçuk, Kırklareli, Makedonya ve Kosova'da bulunmaktadır. Anadolu ve Rumeli'nin dışında Hızır ismini taşıyan tekke ve türbeler Bağdat, Kıbrıs ve Tebriz'e kadar uzanmaktadır. Ayrıca Hızır (Hıdır) iki Alevî Ocağı'na isim olmuştur. Bunlar Hıdır Abdal Ocağı ve Üryan Hızır Ocağı'dır.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

- BOA, C.EV, 126/6265.
BOA, C.EV, 152/7560.
BOA, C.EV, 250/12595.
BOA, C.EV, 284/14496.
BOA, C.EV, 356/18069.
BOA, C.EV, 359/18244.
BOA, C.EV, 430/21794.
BOA, C.EV, 441/22348.
BOA, C.EV, 447/22638.
BOA, C.EV, 46/2260.
BOA, C.EV, 504/25476.
BOA, C.EV, 555/28003.
BOA, C.EV, 65/3222.
BOA, C.EV, 651/32819.
BOA, C.EV, 284/14496.
BOA, C.MF, 106/5257.
BOA, C.MF, 184/9157.
BOA, C.MF, 61/3045.
BOA, C.MF, 63/3139.
BOA, C.MF, 95/4739.
BOA, EV, Defter nr. 15811, v.2a.
BOA, EV, MH, 1060/54.
BOA, EV, MKT, 79/93.
BOA, EV.BKB, 2/32.
BOA, EV.MH, 1036/1.
BOA, EV.MH, 1050/211.
BOA, EV.MH, 1358/54.
BOA, EV.MH, 178/83.
BOA, EV.MH, 251/78.
BOA, EV.MH, 257/134.
BOA, EV.MH, 470/61.
BOA, EV.MKT, 1337/127.
BOA, EV.MKT, 2109/15.
BOA, EV.MKT, 2312/52.
BOA, EV.MKT, 2418/14.

- BOA, EV.MKT, 285/123.
BOA, EV.MKT, 3106/92;
BOA, EV.MKT, 3261/89.
BOA, EV.MKT, 351/47.
BOA, EV.MKT, 409/1.
BOA, EV.MKT, 521/172.
BOA, EV.MKT, 542/42.
BOA, EV.MKT, 79/93.
BOA, EV.MKT.CHT, 1302/122.
BOA, EV.MKT.CHT, 162/118.
BOA, EV.MKT.CHT, 187/85.
BOA, EV.MKT.CHT, 23/33.
BOA, EV.MKT.CHT, 3261/89.
BOA, EV.MKT.CHT, 509/62.
BOA, EV.THR, 197/65.
BOA, EV.THR, 252/72.
BOA, HAT, 294/17515-A.
BOA, İ.DA, 2/23.
BOA, İE.ENB, 7/708.
BOA, İE.EV, 66/7133.
BOA, İE.NF, 1/80.
BOA, MAD, 8248, s.12, 18, 22-23.
BOA, MAD, 9732, s.5-6.
BOA, MAD, 9771, s.8, 10-11, 14-15, 17, 19, 22, 46, 88, 94-95, 98, 109.
BOA, MAD, 9772, s.26, 108-109, 143, 186-187, 263, 236, 322-323.
BOA, MAD, 9773, s.304-305.
BOA, MAD, 9774, s.10, 125, 128-129, 196.
BOA, MAD, 9776, s.306.
BOA, TD, nr.232, s.400.
BOA, TFR.I.ŞKI, 72/7128.
BOA, TFR.I.ŞKI, 85/8430.
Edirne Şer'îye Sicili, nr.138, s.144.
Edirne Şer'îye Sicili, nr.421-422, H. 1283-1285, varak 20a.
VGMA, Defter nr. 225, s.44-45.
VGMA, Defter nr. 278, s.321.
VGMA, Defter nr. 291, s.41.

VGMA, Defter nr. 3094, s.116.

VGMA, Defter nr. 3226, s.64.

VGMA, Defter nr. 386, s.3-4.

VGMA, Defter nr. 4224, s.137.

VGMA, Defter nr. 993, s.61.

VGMA, Defter nr.1069, s.28.

VGMA, Defter nr.1140, s.72.

VGMA, Defter nr.166, Sıra nr. 597.

VGMA, Defter nr.264, s.168.

VGMA, Defter nr.266, s.25, 32, 62.

VGMA, Defter nr.267, s.7.

VGMA, Defter nr.285, s.74.

VGMA, Defter nr.663, s.100.

VGMA, Defter nr.993, s.61.

B. Ana Kaynaklar ve Araştırma Eserler

BAKARDZHİEVA, Teodora, (2010), “Ruşçuk'ta Bektaşiliğin Geçmişi ve Bugünü”, *III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31 Ekim 2009 Üsküp/Scopje)*, Ankara.

ÇELEPİ, Mehmet Surur, (2009). “Hatay'da Hızır İnanışları”, *Turkish Studies*, 4/3. 532-549.

DİNÇ, Güven-ÇELİK, Cemil, (2012). “Osmanlı Dönemi Kıbrıs Su Vakıfları (1571-1878)”, *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1, 3759.

DÖĞÜŞ, Selahattin. (2015) “Anadolu'da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdrellez Geleneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 74. Ankara. 77-100.

ER, Piri-DURDU, Aydın, (2010). “Balkanlarda Hacı Bektaş Veli İzleri: Makedonya, Bulgaristan ve Arnavutluk Örneğinde Bektaşî Tekkeleri ve Türbeleri”, *III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31 Ekim 2009 Üsküp/Scopje)*, Ankara. 305-318.

ERDOĞAN, Meryem Kaçan, (2008), “Ruşçuk'ta Bektaşî Tekkeleri: Tay Hızır Ali Baba ve Horasanî Ali Baba Tekkeleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 19, İstanbul, 67.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, (1999-2002) *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Z. Kurşun-S.A. Kahraman-Y. Dağlı- İ. Sezgin, II-III-V-VI, İstanbul.

EYİCE, Semavi, (1992) “Budin'de Türk Eserleri”, *DİA*, VI, İstanbul. 348-352.

FAROQHİ, Surayia, (2003). *Anadolu'da Bektaşilik*, İstanbul.

GÖKÇE, Nilifer-YAPRAK, Mevlut, (2012), “Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti” Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp”, *Lokman Hekim Journal*, 2 (1). 39-42.

- GÜLÇİÇEK, Ali Duran, (2000), “Anadolu ve Balkanlar’daki Alevî-Bektaşî Dergahları (Tekke, Zaviye ve Türbeler)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, VI/16, Ankara. 201-222.
- GÜLTEN, S., “Üryan Hızır Menakıbnamesi”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Yıl. 2010.
- GÜLTEN, Sadullah, (2010), “Üryan Hızır Menakıbnamesi”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 3, 84-103.
- HARMAN, Ömer Faruk, (2000), “İlyâs”, *DİA*, 22, İstanbul. 160-162.
- HASLUCK, Frederick William, (1928), *Bektaşilik Tedkikleri*, trc. Râgıb Hulûsî, İstanbul.
- KARAKAŞ, Musa, (2007). “Anadolu Alevi Ocaklarından Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı”, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı, II, ed. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül, Ankara. 1543-1550.
- KARAKAYA-STUMP, Ayfer, (2007). “İrakta’ki Bektaşî Tekkeleri”, *Belleten*, LXXI/261, Ankara, 689-720.
- KARAKUŞ, Ali Osman, (2009), *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Tarihte Sandıklı*, Sandıklı.
- KARAKUŞ, Ali Osman, (2011), *Sandıklı Türbeleri*, I, Sandıklı.
- KARTA, Nurullah, (2015), “XVI. Yüzyılda Kırçova Kazası Kırsalında Nüfus ve Ekonomik Hayat”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/ 21, Aralık, 259-274.
- KILIÇ, Filiz-ARSLAN, Mustafa-BÜLBÜL, Tuncay, *Otman Baba Veilaynamesi (Tenkitli Metin)*, Ankara.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf-DEĞERLİ, Ayşe-ŞAHİN, Bekir, (2015). *Vesâik-i Bektaşîyan’a Göre Osmanlı Devleti’nde Bektaşî Tekkeleri*, Konya.
- MADEN, Fahri, (2013), *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (18126) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara.
- MADEN, Fahri, (2013), *Seyyah ve Sufi (Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi’nde Bektaşîler)*, İstanbul.
- MÉLIKOFF, Irène, (1999), *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, İstanbul.
- NİKOLÇOVSKA, Mariya P., (2001), “Bulgaristan’da Doğu Rodop Dağlarındaki Mestanlı (Momçilgrad) Kasabası Çevresinde Bulunan Tekkeler, Türbeler Ve Bunlarda Yapılan Cem Törenleri”, çev. Ahmet Hezarfen, *Cem Dergisi*, Sayı 108, 24.
- NOYAN, Bedri, (2002), *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, V. İstanbul.
- Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalecik-II*, (2016). Ankara: Kalecik Belediyesi Kültür Yayınları.
- ÖZ, Baki, (2001), *Dünyada ve Türkiye’de Alevi-Bektaşî Dergâhları*, İstanbul.
- ÖZMEN, İsmail. (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, II, Ankara.
- Salname-i Vilâyet-i Edirne*, (1310). Edirne.
- SALTIK, Veli, (2011), *İç Birukan Erenler ve Alevi Ocakları*, Ankara.

SARIKAYA, Mehmet Saffet, (2007). “Hızırname'nin Bektaşiliğe Dair Malumatı ve Hızırname Çerçevesinde Bektaşî Kültüründe Hızır İnanıcı”, 2. *Uluslararası Türk Kültür Ereninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı*, II, ed. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül, Ankara. 1463-148.

URAL, Selçuk, /2015), “Makedonya'nın İslamlaşmasında Bektaşî ve Halvetiliğin Katkısına Bir Örnek: Kırçova'da Bektaşî ve Halvetî Tekkeleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73, Ankara. 129-151.

YAMAN, Ali, (1998). “Kızılbaş Alevilerinin Düşkün Ocağı Hızır Abdal Sultan ve Ocak Köyü”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 88, Ankara. 27-34.

YILDIRIM, Rıza, (2011). “Rum'da Öksöğüyü Tutan Kimdi? Saltuknameve Hacı Bektaş Veli Velaytnamesi'nde Yer Alan Bir “Menkbe”ye Göre Rum Erenleri”, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (7-9 Mayıs 2010 Çorum) Bildirileri*, II, Ankara. 62.

C. İnternet Kaynakları

UĞURLU, Ali Rıza. “Garibin, Mazlumun Piri Hz. Hızır”, <http://turbelerimiz.blogspot.com.tr/p/videolar.html>, Erişim 20.12.2016.

<http://disidi.blogcu.com/hidrbaba-taribi/1308547>, Erişim 25.11.2016.

wikimapia.org/19075447/tr/Karababa-Tekkesi, Erişim 21.11.2016.

www.mengen.gov.tr/turbeler, Erişim 21.11.2016.

www.piryolu.com, Erişim 22.11.2016.

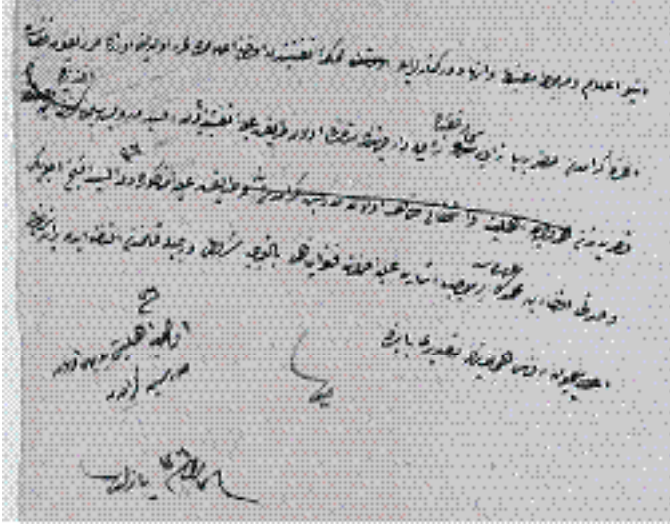
VURAL, Nihat, (Erişim 23.11.2016), “Hızır Dede ve Hıdırlık Pilavı”, www.cembaber.com/hidir-dede-ve-hidirlik-tarakli.html.

www.refikengin.com, Erişim 25.11.2016.

Ekler

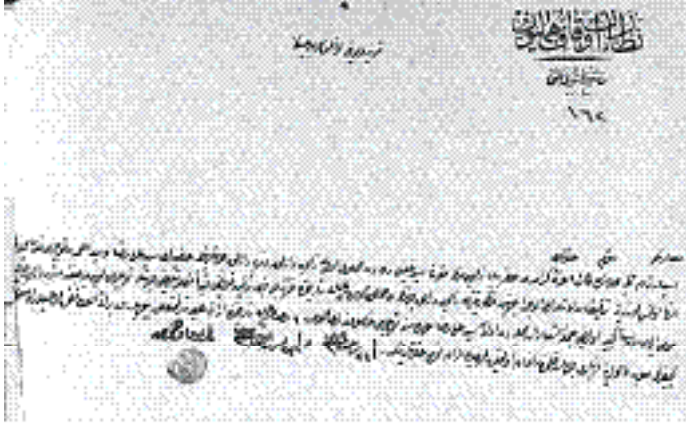
A. Belgeler

Belge 1. Merzifon'da Hızır Baba Tekkesine 1869 yılında Nakşi tarikatından Şeyh Ebubekir Vahdeti Efendi'nin zaviyedar olarak atanması (BOA, EV.MKT, 79/93).

iş bu i'lâm ve merbut mazbata ve inhâ ve derkenârlar ile mahkeme-i teftişden olunan i'lâmda muharrer olduğu üzere Merzifon kazâsında e'izze-i kiramdan Hızır Baba zaviyesi vakfının zaviyedar cihetinin mutasarrıfı olan tarikat-ı aliye-i Nakşibendiyeden Esseyid Derviş Süleyman Efendi'nin kasr-ı yedinden her vechile ehliyet ve istihkakı zâhir olan müderrisin-i kiramdan ve tarikat-ı aliye-i mezkûreden olup ehliyeti bedihi olan müderrisin-i kiramdan Esseyid Eşşeyh Ebubekir Vahdeti Efendi ibn Mehmed uhdesine ber muceb-i işâret-i aliye-i hazret-i fetevâpenâhi bi't-tevcih şurûtu derciyle kaleminden iktiza eden berat-ı şerîfin i'tâsı için ru'us-ı hümayunun tasdiri bâbında fî 7 Ra sene 86 (17 Haziran 1869) yazıldı.

Belge 2. Isparta'da Tekke mahallesinde Hızır Baba Tekkesi'ne 6 Kasım 1901 tarihinde postnişin olarak Seyyid Ali Rıza ve Seyyid Ahmed'in görevlendirilmesi (VGMA, Defter nr. 4224, s.137).

Nezaret-i Evkâf-ı Hümayun

Mektûbi kalemî

162

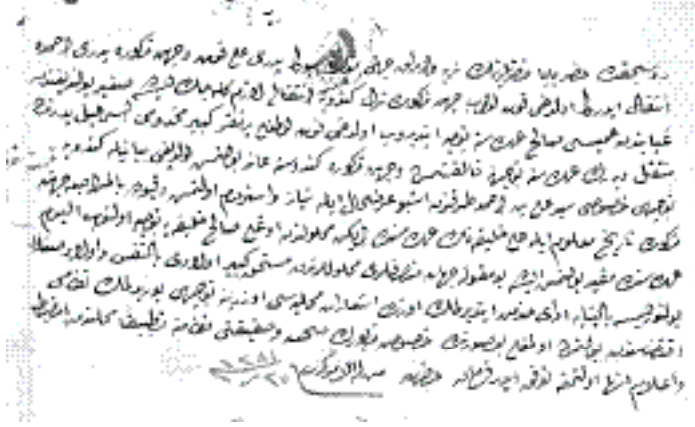
Konya vilâyeti evkâf muhasebeciliğine

Sa'âdetlü efendim hazretleri

Isparta'da Tekye mahallesinde kâ'in e'izze-i kiramdan Hızır Baba zaviyesinin müteveffâ Seyyid Halil Dede'den mahlûl olan zaviyedarlık ve türbedarlık cihetlerinin hafidleri Seyyid Ali Rıza ve Seyyid Ahmed'e tevcihi mukaddema mahallinden inhâ olunması üzerine tedkikat-ı lâzımleri lede'l-icrâ ciheteyn-i mezkûreteynden zaviyedarlık ciheti 5 Cemaziyevvel sene 243 (24 Kasım 1827) tarihinde hazinece kayd terkin kılındığı kayden anlaşıldığı cihetle tevcihi uyamayacağından türbedarlık cihetinin mumâileyhümadan te'kir olduğu cümle-i iş'ârât-ı mahalliyeden olan Seyyid Ali Rıza uhdesine tevcihi husûsuna lede'l-arz 6 Receb sene 319 (19 Ekim 1901) tarihinde irâde-i aliyye-i şeref müte'allık buyurulurak beratı i'tâ kılınmış olmasıyla berâ-yı ma'lûmât keyfiyetin savb-ı vâlâlarına ezbarı cihât kaleminden ifâde olunmağın olbâbda irâde efendim hazretlerindir fi 24 Receb sene 1319 ve fi 23 Teşrin-i evvel sene 1317 (6 Kasım 1901)

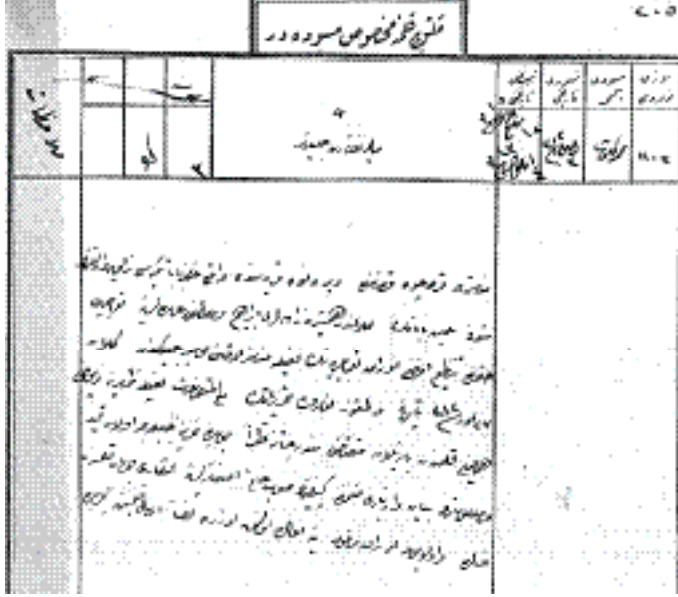
Nâzır-ı Evkâf-ı Hümayûn.

Belge 3. Rusçuk'ta bulunan Hızır Baba Tekkesi'ne 27 Eylül 1864 tarihinde Seyyid Ali'nin zaviyedar tayini (BOA, EV.MH, 1036/1).

Rusçuk'da Hızır Baba hazretlerinin türbedarlık ciheti mutasarrıfı büyük pederi Ali fevt ve cihet-i mezkûre pederi Ahmed'e intikal iderek ol dahî fevt olub cihet-i mezkûre terk kendüye intikali lazım gelecek ise de sagîr bulunduğundan gıyabetinden ammisi Salih uhdesine tevcih ettirüb ol dahî fevt olmağla bir nefer kebir mahdumu İsmail pederinden müntakil diyerek uhdesine tevcihine kalkışmış ve cihet-i mezkûre kendüsüne a'îd bulunmuş olduğu beyanıyla kendüye tevcihi husûsu Seyyid Ali bin Ahmed tarafından iş bu arzuhâl ile niyaz ve istirhâm olunmuş ve kuyûda bi'l-mürâca'a cihet-i mezkûre tarih ma'lûm ile Ali Halife'nin uhdesinde iken mahlûlünden oğlu Salih Halife'ye tevcih olunub elyevm uhdesinde mukayyed bulunmuş ise de bu makule cihât mutasarrıfları mahlûllerinden müstehak kebir evladi bi'n-nefs ve evlad-ı sagiri bulunur ise bi'n-niyabe eda-yı hizmet ettirilmek üzere iş'ârât-ı mahalliyesi üzerine tevcihi yürütülmek nizâmı iktizasından bulunmuş olmağla bu surette husus-ı mezburun sıhhat ve hakikati nizamına tatbikan mahallinden ba-mazbata ve i'lâm inhâ olunmak tevaffuk eder ferman hazret-i men lehül-emrindir fi 25 R sene 1281 (27 Eylül 1864).

Belge 4. Manastır Kırçova'daki Hızır Baba Tekkesi zaviyedarlığına Hüseyin Baba'nın vefatı üzerine 16 Eylül 1897'de İbrahim ve Mustafa'nın atanması (BOA, EV.MKT, 2312/52).

Mektûbi kalemine mahsus müsveddedir

Evrak numarası 1103

Müsveddi ismi Mehmed

Tesvidi tarihi 3 Eylül sene 313 (15 Eylül 1897)

Tebyizi tarihi 18 Rebiülâhır sene 315/4 Eylül 313 (16 Eylül 1897)

Maliye Nezaret-i Celilesine

Manastır'da Kırçova kazasında Debrenova karyesinde vâki' Hızır Baba tekyesi zaviyedarlığının müteveffa Hüseyin Baba'nın mahlûlünden hemşirezâdeleri İbrahim ve Mustafa uhdelerine tevcihi hakkında tanzim olunan evrak-ı tevcihiyyenin leffiyile Manastır evkaf muhasebeciliğinden gelen 27 Temmuz sene 312 (8 Ağustos 1896) tarih ve dokuz numaralı tahriratın ma'e't-mülâhazat leffiyile zahrına divan-ı hümayun kaleminden yazılan mazbata mündericatına nazaran bu babda hazine-i celilece olan kayd ve ma'lûmâtın beyan ve ezbarı zımında keyfiyetin savb-ı âli-i asâfanelerine iş'arı cihât kalemünden ifâde ve ol veçhile evrak-ı merkûme yine i'âde olunmak üzere leffen irsâl kılınmağın olbâbda.

Belge 5. Köstendil sancağı Dobnice kazasındaki Hızır Baba Tekkesi'nin Bektaşî dervişlerine şart kılınmış iken vakıf şartlarına aykırı olarak medreseye çevrildiği, 1840 yılında Mustafa Baba tarafından bu durumun düzeltilip tekke yönetiminin kendi uhdesine bırakılması isteği (BOA, C.EV, 441/22348).

Devletlû ve merhametlû sultanım hazretleri sağ olsun

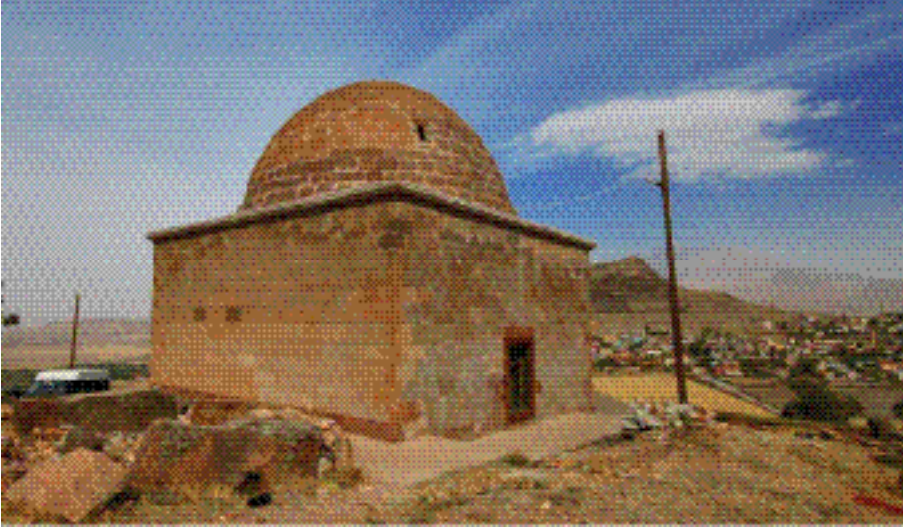
Köstendil sancağında Dobnice kazasında medfûn Hızır Baba zaviyesi Bektaşî tarikinden olduğu baba ismi şhadte edüb ve zaviyedarı şart-ı vâkıf şurûtu üzere ve defter-i hâkanide mukayyed merhum Sultan Bayezid Hân Sultan Selim Han Sultan Süleyman aleyhim rahmetü'l-gufrân hazretlerinin kuyudları üzere tekyenişinleri Bektaşî fukaralarına meşrut olub ahardan ecnebi dahl etmek icab etmez iken ve kadimde bin yüz otuz beş senesi Bektaşî Derviş Ali'ye dek tekyenişinleri cümle Bektaşî fukaraları olurken yine Dobnice sakinlerinden kuzzât gürühundan Mustafa Efendi hilaf-ı şart-ı vâkıf zaviye-i kadimi medrese kayd ettiriüb ve ber takrib ile üzerine berat edüb zaviyeden Bektaşî dervişlerin ihraç edüb yine oğlu Said Efendi'ye

medrese namıyla şart-ı vâkîf ve hükm-i hümayunda defter-i hakaniye muhalif kasr-ı yed edüb bunca zamandan beru zabt-ı tasarruflarıyla zaviye-i mezburu harab etmeleriyle ve mezbur Mustafa Efendi ve oğlu Said Efendi Bektaşî olmadığından hizmetleri olmayub ve üzerlerinde Bektaşî kıyafetleri olmadığından bu dâ'ileri dokuz yaşımdan beru tarikat-ı aliyede emekdar-ı derviş olduğumdan ma'adâ Hacı Bektaş Veli ocağında kazan kaynadub halifeleri olduğumdan zaviye-i mezburu şart-ı vâkîf üzere kadîmi üzere bu dâ'ilerine tevcih ve yedime berat-ı âlişân ihсан olunub lakin hilaf-ı şart-ı vâkîf mutasarrıfı sabık Mustafa ve Said sa'ir yedlerinde baki kalan cihatlarına kana'at etmeyüb kendüleri a'yân-ı vilayet iş erleri olduğundan Köstendil sancağı akarı kadıları yedlerinde takrirleri ve hilaf-ı inhâları üzere arz-ı mahzar edüb yine medrese ettirüb yahud ne takrib ile olursa olsun üzerinden ref' ettirüb zarruri sa'yi ihtimamları olduğun istima'ımız olduğundan bu dâ'ileri defter-i hakaniden şart-ı vâkîf-ı meşrutasını kanun-ı defterlerin böyle ihraç eyledim merâhim-i alilerinden Köstendil sancağı paşası ve Köstendil Baltık Cum'a Dobnice kadıları hilaf-ı yedimde olan kanunu deftere ve berat-ı alışana muhalif Said Efendi'ye arz-ı mahzar vermesinler yedimde olan defter sureti ve berat-ı alışan muccebince şart-ı vâkîf üzere yedime cümlesi arz-ı mahzar verilmek üzere Köstendil paşasına ve Köstendil Baltık Dobnice Cum'a kadılarına hitaben ferman sultanım hazretlerindir

bende-i Şeyh Mustafa.

B. Resimler

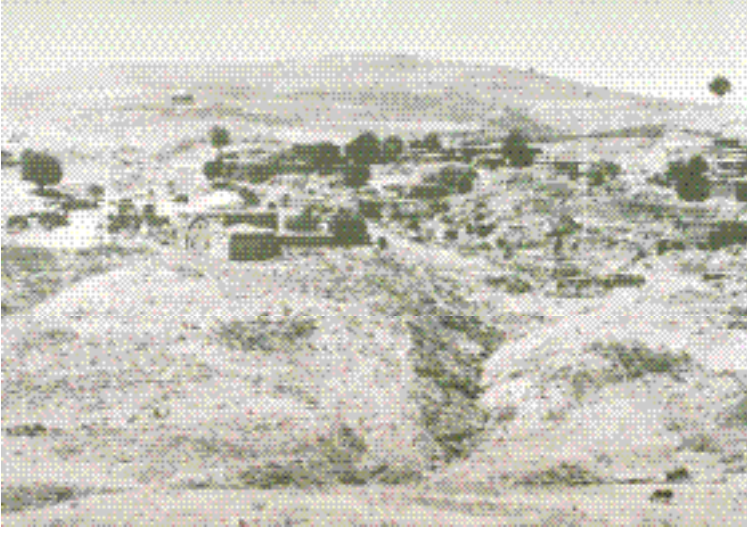
Resm 1. Kayseri’de Hızır İlyas Türbesi.

Resim 2. Hatay Samandağ’da Hızır Makamı

Resim 3. Tunceli Petek-Hozat yolu kenarında Dorutay (Zewe) köyü ve Üryan Hızır ziyareti.

Resim 4. Edirne'de Hızır (Hıdır) Baba Türbesi

Resim 5. Makedonya’da Hıdır Baba Türbesi’nin 6 Mayıs 1971 tarihinde Hıdırellez münasebetiyle Hıdır Baba Tekkesi ihvanı tarafından ziyaret edilmesi (www.refkengin.com, Erişim 25.11.2016).

